

**KÖLCSÖNÖS MEGEGYEZÉS A SÁKRAMENTUMOK ÜGYÉBEN
A ZÜRICHI EGYHÁZ LELKÉSZEI ÉS KÁLVIN JÁNOS,
A GENFI EGYHÁZ LELKÉSZE KÖZÖTT**

MOST MÁR MAGUKNAK A SZERZŐKNEK KIADÁSÁBAN ZÜRICHBEN,
WISSENBACH RUDOLF NYOMDÁJÁBAN 1554

FORDÍTOTTA CZEGLÉDY SÁNDOR
1912

Kálvin János a legkiválóbb férfiaknak és Krisztus hűséges szolgálóinak, a zürichi egyház pásztorainak és doktorainak, legkedvesebb szolgatársainak és tisztelendő testvéreinek, üdvösséget kíván az Úrtól.

Jóllehet gyakrabban tárgyalok veletek ugyanarról a dolgról, mégsem gondolom, hogy félnem kellene attól, hogy alkalmatlannak látszom. Mivel mind a két részen ugyanaz a törekvésünk, lehetetlen, hogy ti ne helyeseljétek azt, amit én cselekszem. Hogy pedig én kissé hevesebben sürgetem a dolgot, erre engem a jó emberek folytonos kérései indítanak. Néhányszor már említettem, hogy igen sokan jelentéktelen ok folytán ugyan, de mégsem egészen alaptalanul megbotránkoznak, mivel úgy látszik, mintha én a sákramentumokra nézve nem tudom miféle, de a ti felfogástokkal ellenkező dolgot tanítanék. A ti egyházatokat, amely annyi kiváló adománnyal ékeskedik, méltán tisztelik, de némi tiszteletet a mienkkel szemben is, és a magán életben velem szemben is mutatnak. A kegyesség tudományának megtanulásában akként kívánnak a mi irataink segítségével élni, hogy az eltérésnek semmi faja se késleltesse haladásukat. Mivel azt gondoltam, hogy e botránkozás megszüntetésére az lesz a legalkalmasabb gyógyszer, ha bizalmas megbeszélésben módot találunk arra, hogy megegyezésünket bebizonyítsuk, ez oknál fogva – amint tudjátok – arra vállalkoztam, hogy hozzátok elutazzam és tisztelendő szolgatársam, Farel Vilmos (mint Krisztusnak fáradhatatlan katonája), aki egyébként vezérem és tanácsadóm volt, nem vonakodott hozzám társul szegődni.

Hogy köztünk megegyezés van, azt ugyan mind a két oldalról igazán és hűségesen bizonyíthatjuk, de mivel a dolog felől, úgy amint van, nem mindenkit győzhetek meg, a legnagyobb fájdalmat nekem az okozza, hogy azok, akiknek nyugalmáról jobban óhajtának gondoskodni, kétkedő és várakozó állapotban maradnak. Ez oknál fogva, amint kezdetben mondtam, véleményem szerint egyáltalán nem cselekszem elhamarkodva, ha azt sürgetem, hogy a köztünk fennálló megegyezésnek valami nyilvános bizonyítéka is legyen.

És valóban fontos dolognak véltem, hogy azokat a főcikkeket, melyekről magunk között tárgyaltunk, röviden összegyűjtsen s rendbe is szedjem, hogy ha tanácsom helyeslésekkel találkozok, akárki mintegy táblán szemlélhesse, hogy magunk között mit tárgyaltunk és végeztünk. Hogy mindazokat a dolgokat, amelyeket alább közlök, híven terjesztem elő beszédeinkből, bízom, hogy erre ti tanúim lesztek. Hogy pedig mi (magamról és Farelről szólok) veletek egyazon buzgalommal kerestük a tiszta és minden szemfényvesztéstől és ravaszságtól mentes világosságot, a kegyes olvasók, mint remélem, ezt észre fogják venni. Mindemellett is figyelmeztetni akarom az olvasót, hogy e megegyezésben semmi olyan nincs, amit lelkésztársaink is, ahányan csak a genèvei köztársaság területén, vagy a neufchateli kantonban Krisztusnak szolgálnak, aláírásukkal ne helyeselték volna. Isten veletek, kiváló férfiak és testvéreim, akiket nekem valóban szívemből kell szeretnem.

Kormányozzon titeket továbbra is az Úr az Ő Lelkével egyháza épülésére és áldja meg munkáitokat!

Genève, 1549 augusztus hó 1-én.

A zürichiek válasza Kálvin úr iratára

A genèvei egyház hűséges pásztorának, Kálvin János úrnak, szeretett testvérünknek a zürichi egyház pásztorai, doktorai, szolgálói üdvösséget kérnek az Úrtól Kálvin, tiszteletre méltó testvérünk az Úrban, a te roppant és serény munkád, amellyel a sákramentumokról szóló tant napról-napra világosabbá akarod tenni és az egyház kebeléből el akarod távolítani a botránkozásokat, melyek úgy látszik, a sákramentumoknak valamely homályosabb magyarázata folytán keletkeztek, annyira nem okoz nekünk semmi kellemetlenséget sem, hogy nemcsak dicséretre és magasztalásra ítéljük méltónak, hanem arra is, hogy legjobb erőnkhez képest támogassuk és utánozzuk azt.

Mert míg fejedelmünknek, a Jézus Krisztusnak, szentséges törvényei minden cselekedetet a szeretet művelésére irányítanak s arra, hogy törekedjünk egymást kölcsönösen segíteni, s viszont semmit sem tiltanak szigorúbban, minthogy bárki is akadályt vessen felebarátja elé azon célzattal, hogy az vagy kevésbé helyesen és igazán ítéljen azokról a dolgokról, amelyeknek ismerete szükséges, vagy bizonyára hasznos és üdvös az emberekre nézve, avagy kevésbé teljesítse kötelességét, amelyel úgy Istennek, mint felebarátainak tartozik: ugyanazzal a komolysággal azt is parancsolják, hogy amennyire lehetséges, el kell távolítani azokat a botrányköveket, melyekben az emberek meg szoktak botolni.

Ez oknál fogva hozzánk való eljövetelednek és Farel Vilmos, tisztelendő testvérünk eljövételének ügye, ránk nézve a legmegtisztelőbbnek látszott és első sorban méltónak egyházi férfiakhoz, hogy először bizalmas megbeszélésben a lehető legegyszerűbben kölcsönösen előadjuk a sákramentumokról való vélekedésünket, különösen azon főpontokra nézve, melyekben bizonyára volt valami ellentét ez ideig azok között, kik a többi főpontokban az evangélium tisztább tudományát nagy megegyezéssel tanították; hogy aztán megegyezésünket nyilvánosság elé bocsátott irattal bizonyítsuk. Mert hogy a vallási ellentétek meg szűnjenek, vagy hogy a haszontalan gyanúskodások ott, ahol semmi eltérés nem létezik, elűzessenek, vagy hogy végül a botránkozások, amelyek Isten egyházában gyakran a tanítók ellentétes vélekedéseiből szoktak származni, megsemmisüljenek, arra semmi más kényelmesebb utat és módot nem látunk, mint azt, ha azok a pártok, melyek egymástól eltérni látszanak, vagy valósággal el is térnek, kölcsönösen a legvilágosabban megmagyarázzák felfogásukat, úgy élőszóval, mint írásban.

Ámde annak, hogy a kinyomozott és felfedezett igazság náluk maradjon, nem sok eredménye volna, ha azt más emberek előtt is fel nem tárják, úgy hogy teljesebben kifejtik azokat a dolgokat, amik csak rövidesen voltak felemlítve s érthetőbb szavakkal magyarázzák meg azt, ami kissé homályosan volt elmondva és biztos, sajátos és jellegzetes szavakkal juttatják kifejezésre azt, ami kétértelműleg volt előadva. S ez a mód mindig tetszett az egyházi atyáknak, s mind a vallásra vonatkozó ellentétek lecsillapítására igen gyakran alkalmazták, mind pedig az egyházra nézve mindig csak üdvös volt; s végül a mi Úrunk, a Krisztus és Istenünk apostolainak legfőbb példájából is kitűnt a helyessége. Mert amint az apostolok cselekedeteiről írott könyv 15. részében olvassuk, nem más úton és módon csendesedett le az az igen nagy nézeteltérés, amikor az apostolok és az apostoloknak valódi tanítványai azt tanították, hogy a szíveket a Krisztus nevébe vetett hit tisztítja meg és az embereket egyedül az Ő kegyelme tartja meg, mialatt mások azt állították, hogy körül kell metélni és meg kell tartani a mózesi törvényt.

Ennélfogva, Kedves Testvérünk, Kálvin, a legnagyobb mértékben csak helyeselhetjük a te szent törekvéseidet és minden kegyes lélek igyekezetét, kik azon vannak, hogy alkalmas módokon megszüntessék a botránkozásokat, helyreállítsák az egyháznak megingott békéjét és

nyugalmát, mikor a keresztyén tudományt egyszerű és gondos magyarázattal jobban és jobban iparkodnak világossá és tisztává tenni és az egyenetlenség haszontalan vélekedéseit a lelkekből kiirtani, avagy azokat is, akik szavaikban és állításaikban valamennyire eltértek egymástól, igazi, valóságos és szent egyetértésre visszavezérelni. Egyébként a már megtett kísérlet minket is arra indít, hogy azon iratnak közzétételéből, amellyel megegyezésünket a kegyesek és az igazság ellenségei előtt egyaránt világosan be akartuk bizonyítani, azt a hasznot reméljük, melyet leveledben megjósolsz. Mert kölcsönös megegyezésünk formuláját elküldöttük némely atyánkfiához és itt is kezébe adtuk néhány férfiúnak, akik Krisztust és az igazságot szeretik s a szent dolgokban sem járatlanok, s ezek nemcsak azt ismerték el, hogy miköztünk megegyezés azokra a fő pontokra nézve is, amelyekben eleddig sok ember véleménye szerint eltértünk egymástól, hanem hálát is adtak Krisztusnak, megtartónknak, mivel látták, hogy mi Istenben és az igazságban megegyezünk, és nagy reménységet helyeztek kilátásba bőségesebb eredményre az egyházban. Némelyek azonban ennek a tárgynak bővebb tárgyalását óhajtották bizonyos vélekedések miatt akik, miután hallották tanácsunkat, könnyen elfogadták felvilágosításunkat.

Mert mire lett volna jó bővebben kifejteni, hogy a sákramentumok szerzője Isten és azokat az egyház törvényes fiai számára rendelte; hogy hány sákramentumot adott Krisztus az egyháznak, vagy hogy mely sákramentumokat hoztak be az emberek; hogy mi a sákramentuniok rendeltetése, vagy hogy hol, mikor és milyen szent eszközzel illik a sákramentumokat végrehajtani? Hogy ezekben és néhány más enemű főpontban nem volt köztünk még látszata és árnyéka sem az eltérésnek, eléggé bizonyítják kiadott könyveink, amelyeket vagy kegyes és szent emlékezetű tanítóink, vagy mi magunk írtunk a sákramentumokról. Amde Urunknak a Krisztusnak testi jelenlétéről, a szertartási szavak valódi jelentéséről, a Krisztus testének vételéről, a sákramentumok céljáról, hasznáról és hatásáról (amely főpontokban eddig sokaknak vélekedése szerint a nézeteink, vagy legalább is a szavaink egymással szemben álltak,) oly bőségesen, oly tisztán és egyszerűen beszéltünk, hogy reméljük, miszerint azok az emberek, akik úgy a testvéri egyetértésre, mint a világos igazságra óhajtoznak, iratunkban nem fogják hiányát érezni sem a bőséges, sem a világos előadásnak. Nem kételkedünk abban sem, hogy Svájcban Krisztus egyéb egyházainak szolgálói is könnyen el fogják ismerni, hogy mi a sákramentumokról éppen azt a tant juttattuk kifejezésre, amely már sok esztendő óta el volt terjedve a keresztyén nép között, és hogy ők a vallott igazságban a legkevésbé sem különböznek tőlünk. Ugyanezzel biztatjuk magunkat, bizonyára nem fontos okok nélkül, minden kegyes lélek részéről egyéb nemzetek egyházaiban is.

Mindamellet, ha valaki a sákramentumoknak világosabb magyarázatát hozza nyilvánosságra, inkább akarjuk azt használni minden kegyes lélekkel együtt, mint egy embert is arra biztatni, hogy írja alá megegyezésünket, amelyben a Szentírás szavait használtuk és világosan kifejeztük, mily értelemben vettük azokat és teljesen világos dolognak tartjuk, hogy az egyetemes (katholikus) egyházzal tartunk. Továbbá, ha ez az irat nem szünteti is meg mindenkinek megbotránkozását, akiket a köztünk levő egyenetlenség látszata akadályozott meg az Úr utában, mindamellet úgy véljük, hogy feladatát kiválóképpen teljesítette, mivel mindenki előtt világosan és leplezetlenül bebizonyítottuk, hogy mi, akiknek Krisztus megadta, hogy a vallás cikkelyeiről egyformán vélekedjünk és beszéljünk, a sákramentumok magyarázatában semmiben sem különbözünk egymástól. Isten veled! Szeretett testvérünk!
Zürich, 1549-ik évben, augusztus 30-án.

Krisztus hűséges szolgálóinak, a zürichi, berni, baseli, schaffhauseni, a coirlei, az egész grisons -vidéki, st.-galleni, biennei, milhauseni, neufchateli lelkésztársainknak, derék és nagyon tisztelendő testvéreinknek.

Tisztelendő Testvéreim!

Már négy év mult el azóta, hogy megjelent a sákramentumokra vonatkozó hitvallásunk összefoglalása, amelyről azt gondoltuk, hogy végre-valahára teljesen megszünteti azokat az áldástalan versengéseket, amelyek felettébb hosszú idő óta gyötörték a kegyes és tudós férfiakat. S ebben rövidsége mellett is bizonyára felöleltük mindazt, ami a jó elmék lecsillapítására elégséges volt s maga az eredmény megmutatta, hogy nemcsak tervünk tetszett a komoly és értelmes embereknek, hanem magát a dolgot is helyeselték. Hogyha némelyekben nagyobb volt is a makacsság, vagy, amint zavaros viszonyok között lenni szokott, mélyebben beléjük rögződött is a gyanú, mint hogy velünk azonnal ugyanarra a megegyezésre léptek volna, hallgatásukkal mégis azt bizonyították, hogy előttük sem látszik semmi jobbnak, minthogy a békét és nyugalmat munkálják. Eközben némely tudatlan és nyugtalankodó ember, míg a többiek hallgattak, akkora szabadosságot vett magának a kiabálásra, hogy féltő dolog, miként azoknak féktelensége folytán, ha útját nem álljuk, új tűzvész gyullad lángra. Mivel pedig egyrészt számra kevesen vannak, másrészt nincs semmi olyan kiválóságuk, amely nekik hitelt, vagy tekintélyt szerezhetne, sőt zavaros és ízetlen fecsegésük éppen oly nevetségessé, mint gyűlöltté teszi őket, méltán meg lehetett volna őket vetni, ha azon koholmányukkal, hogy közügyet védelmeznek, bár teljesen értéktelen egyének, mégis sok tudatlan és járatlan embert rá nem szedtek volna e hamis ürüggyel. De mikor látjuk, hogy igen sok kárt tesznek és vakmerőségük türelmünk folytán napról-napra növekszik – úgy vélem – nagy és igazságos szükség kényszerít minket arra, hogy ellentmondjunk.

Én ugyan, bár kézzől-kézre járnak az irataik, melyek gyötrik a jókat, zavarják az erőtleneket, civakodásra fegyverzik az istenteleneket, mégis nehezen és fájdalmasan vehettem magamat arra, hogy tudatlanságukat nyilvánosan verjem vissza. Ámde mivel magam előtt olyan színben tűntem fel, hogy kegyetlen leszek, ha ezek ármánykodásainak elosztatásával a jó és egyszerű embereket meg nem szabadítom a tévelygéstől, nem haboztam az ő szemtelenségükkel bátran szembeszállani. Azokat a tudós és komoly férfiakat is, akiknek nevét ama haszontalan emberek méltatlanul hozzák fel maguk mellett, figyelmeztetni akartam kötelességükre, hogy ezt a fenhéjazást ne engedjék tovább uralkodni. Eltekintve ugyanis attól, hogy minden kegyes léleknek arra kell törekednie, hogy az a tűzvész, melyet a Sátán ilyen fáklyákkal támaszt, tovább ne harapózzék, bizonyára azoknak, akikről szólok, jobban érdekükben áll, mint nekünk, hogy megfékezzék azt az oktalan gyűlölséget, amely sok egyháznak közös gyalázatára áradoz. Tudatlan és mámoros emberek, mikor a sákramentumi harcot megújítják, könyvüknek első lapjain vakmerően azt hánytorgatják, hogy ők egész Szászországért és a szomszédos vidékekért harcolnak. Mivel ezt sokan elhiszik, némelyeket kegyes tisztelet száll meg, amelyet a szászországi egyházakkal szemben tanúsítanak, mások kinevetik őket, mivel oly kellemetlen és tudatlan védőket használnak, mások az egészségesebb rész túlságos türelmét csudálják, az istentelenek pedig és Krisztus nyílt ellenségei kölcsönös mérkőzésünkben, mint a vívómesterek a gladiátori játékban a legnagyobb gyönyörűségüket találják. Mivel tehát rút színlelés az, amely ennyi bajnak kóbor és féktelen csatangolást enged, gondolják meg a tudós és okos férfiak, hogy vajon nem az ő feladatuk-e mérsékelni azokat az elvakult támadásokat, amelyekből annyi kárt látnak háramlani az egyházra. És mivel azt kívánom, hogy mindazok, akikkel még lehet beszélni és még nem fuvalkodtak fel mód felett, szelíden visszatérjenek a helyes útra, sőt hogy senki se panaszkodjék amiatt sem, hogy előtte a megbánás ajtaja bezáratott, csupán egy egyént érintek röviden, azt is úgy, hogy a nevét elhallgatom. Ez tehát, bárki legyen is, miután szájhős módjára vallomást tett arról, hogy ő több mint lelkesült védője az igazi hitnek, ama nagy és kiváló férfiakat, akiket én szeretek és tisztetek, ő pedig tanítómestereiül elismer, felhívja, hogy legyenek munkájában segítségére: íme, az egyház legkiválóbb tudósait minő célzattal keverné küzdelembe velünk; nevezetesen, hogy kövessék a rossz tanítvány vakmerőségét,

mint oly katonák, kiket a csatasor mögé segítséghez végett helyeztek. De miféle ellenséget jelöl meg előttük, hogy megtámadják azt? Név szerint ugyan sákramentáriusoknak mondja őket, valósággal pedig úgy határozza meg a dolgot, hogy ő azok ellen intéz támadást, akik az úrvacsorai kenyérben és Krisztus vérében az üres jegyeken kívül semmit sem hagynak meg. Ha így áll a dolog, nyugodjon meg maga a zavargó férfiú és maga-válogatta harcfi, s a helyet inkább engedje át az igazi és alkalmas vezéreknek. A svájciaknál és grisonsiaknál kiváló egyházak vannak, amelyekhez a mienk is csatlakozik. Ezekből legalább néhány értelmes vezér és előharcos fog előjönni, akik roppant tömegeket vezetnek maguk után, hogy ennek a háborúnak terhét illő erővel nem kevésbé vitézül, mint hűségesen hordozzák. Mert ki az közülünk, aki a szent symbolumok [hitvallások] számára a valóságot ne védelmezné?

Ámde mikor ilyen előbeszéd után nemcsak hogy előszámlál egyeseket, kik ennek a bűnnek gyanújától a legtávolabb állanak, hanem megegyezésünk formuláját is előveszi, melyben oly világosan vissza van utasítva ama tévelygés, lehet-e ennél az ellenmondásnál szemérmetlenebb, vagy fonákabb dolgot elképzelni? Arra sincs szükségünk, hogy ügyünk védelmét egyebünnen szerezzük, mivel kevéssel később ő maga idézi szavainkat, amelyekben nyilván valljuk, hogy a szent vacsorában a hívekkel Krisztus teste valóban közöltetik. Hát ahol a valódi közöltetést állítják, ott a pusztá és üres jegyen kívül semmi sem marad? Nincs a számára hátra más, mint a sovány szőrszálhasogatás nyomorult menedéke: hogy ti. mi a lelki evésről beszélünk. Vajon tehát ő testit akarna? De nem gondolja, hogy mi a valóságos teste gondolunk. Mintha bizony mi is úgy, mint ő és a hozzá hasonlók, valami képzelt dolgot gondolnánk a test helyett. Mi azonban tudván, hogy Krisztus teste egyetlen, amely egyszer az Istennel való megengesztelődésünk áldozatául bemutatott, azt állítjuk, hogy az úrvacsorában maga ez a test ajánlatik fel nekünk, mivel Krisztusnak, hogy a megszerzett üdvösség kegyelmét velünk közölje, előbb a mienkké kell lennie, és hogy Krisztus teste ránk nézve éltető, mivel a lelki életet belőle merítjük. Mi ugyanis ezeket a szavakat világosan használtuk megegyezésünk összefoglalásában s mikor ő ennek egyes részeit idézi, ezt a főcikket gonoszul és álnokul elhallgatja. Hát mikor előre kijelentette, hogy ő szóról-szóra idézi majd azt, amit mi közrebocsátottunk, micsoda jogon vett magának szabadságot arra, hogy az összefüggő tagokat szétszakítsa azért, hogy a teljes és egész szövegében alkalmas hitvallás az olvasó szeme elé ne kerüljön? Mert hát nem szokása-e a dühös kutyának, hogy minden útjába eső követ megmarjon? Ámde egyebütt és pedig kevéssel később a jegyek valósága felől, amelyről azt hazudja, hogy mi tagadjuk, világos bizonyosságokat idéz tőlünk. És itt ez a ködterjegetésre vetemedett ember azzal a ravaszsággal vádol meg bennünket, hogy mi, mikor a lelki evésről terjedelmesen tárgyalunk, az egyszerű embereket félrevezetjük. Mintha bizony Krisztust valaki akként ehetné, hogy a hit erejével magába ne zárja őt, aki ott marad, és hogy testével össze ne forrjon, s hogy benne ne éljen; ami ismét nem történhetik anélkül, hogy maga Krisztus, mivel egyszer áldozatul adta magát érettünk, ne nyújtsa Önmagát nekünk, hogy Őt élvezzük. S ebből az következik, hogy teste is éltető. Miután ily szép előbeszédet tartott annak a tévedésnek neméről, amelyet támad, a vélekedések eltérő voltából iparkodik ránk gyűlölséget hárítani. Az eretnekek sajátságára az – úgymond, – hogy egymástól különböznek. Ha elismerem is, hogy így van, azt kérdezem, hogy mit tartozik ez ránk? Azt feleli, hogy mivel némelyek szerint a kenyér a testet jelenti, mások szerint: jelkép, mások szerint: jegy, mások szerint: alakzat, mások szerint: emlékeztető, mások szerint: megjelenítés, mások szerint: a közösség bizonyossága, vagy megpecsételése; mások szerint: az érettünk adott testnek emlékezte, mások szerint:

bizonyítvány, amely a lelki kegyelmet ábrázolja; megint mások szerint: a testben való közösség. Ki ne gondolná, hogy ő a saját állítását tagadja? Hiszen a mi megegyezésünket nem is lehetett volna jobban dicsérni, mint ilyen valósággal egyértelmű szólásformákkal. És hogy a szavak egyszerű leírása esetleg homályosabb ne legyen, ez az ötletes ember táblázatban tüntette fel ezt az ellenmondást. Azután mikor látja, hogy a szavak tekintetében Máté jobban

eltér Páltól és Márk Lukácstól, akik közül egyik fél a poharat a testámentum vérének, a másik testámentumnak mondja a vér által, hogy ezt a csomót megoldja, azt hozza fel, hogy mi nem csupán a szavakban, hanem az értelemben is eltérünk egymástól. Hogyan? Hát a jegy, jelzés, alakzat, jelkép, megjelenítés ellentétes értelmet eredményeznek? Hiszen ezek oly szoros összefüggésben állanak, hogy akármelyikből a többi valamennyi létre jön. Íme ezért lövöldöz ez a zavaros ember békés és árnyékos nyughelyéről tüzes nyilakat, hogy azok lángba borítsák egész Európát!

De mit felel végtére magáról és elvtársairól? Egyszer azt állítja, hogy Krisztusnak ama szavai, melyek szerint a kenyér az Ő teste, maguktól világosak és nem szorulnak magyarázatra, kevéssel később pedig nem tagadja, hogy itt szókép (tropus) van alkalmazva. Nekem azonban nincs szükségem arra, hogy keressem, kikkel kerül ellentétbe ez a tébolyodott, aki maga-magát olyan szépen kiveti a nyeregből. De legalább azt a szóképet nevezze meg, amely, mint mondja, nem gátolja, hogy a kenyér tulajdonképpen test legyen. Bizonyára akárminő szókép lesz is, a betűtől el fog az hajolni. És ezzel aztán meg is van fogva. Mert, mikor vélekedését előadva sok olyan embertől különbözik, akiket eretnekeknek nevez, ebből az következik, hogy ő is egy az eretnekek közül, ha csak esetleg ki nem mutatja, hogy az ő tropusát, még pedig anonim tropusát, közmegegyezés szentelte meg, hogy egyedül legyen mentes a "kedvezőtlen" jelzőtől. Ezt azonban óvatosan elhallgatta, hogy ismeretlen dologról ne kelljen ítéletet mondania. Tegyük még hozzá, miszerint egyebütt azt vallja, hogy közülünk némelyek szóval ugyanazt mondják, amit az igaz hitben a becsületes emberek, de nem gondolják ugyanazt. Hol található tehát most már a szavaknak ama különbözősége, amely egymaga eretnekké teszi még azokat is, kik a többiektől azért térnek el, hogy tévelygéseket ne helyeseljenek? Mindenesetre szégyenletes dolog, hogy az a hév, amely ifjúban sem volna tűrhető, annyira nem enyhült meg a kortól, hogy egy éltes férfiú még a gyermekek előtt is nevetség tárgyává teszi magát. Mindamellett nem tagadom, hogy ő tovább különböző olyan véleményeket gyűjt össze, amelyek bár jól összeegyeznek, mégis az ellenmondásnak látszatát jobban magukon hordozzák. Úgyde először, ha bárki is valamit felületesen mondott, azt ő ármányosan megragadja, mintha teljes meghatározás volna. Azután mivel minden egyes embernek megvan a maga beszédmódja s kell is, hogy ebben szabadsága legyen, igaztalanul, hogy ne mondjam, zsarnoki módon, írja mindenki elé, hogy nem csak arra van szükség, hogy ugyanazt mondjuk, hanem arra is, hogy ugyanazon a módon. Valaki azt mondotta, hogy itt a misztikus test jelezte. Nemde ugyanezt mondta Augustinus? Sőt nem ugyanezt mondja-é Pál, mikor azt tanítja, hogy mi mindnyájan egy kenyér vagyunk? Egy másik azt mondotta, hogy az úrvacsora váltságunk megszerzésének ünnepélyes emléke. Persze, ahogyan ugyancsak Páltól és minden hívek közös tanítójától, az Isten Fiától halljuk, hogy az úrvacsora célja az, hogy abban az Ő halálának ünnepélyes hirdetése legyen. Ezért ugyan nem kellett volna tragédiát csinálnia senkinek, ha csak valami tragikus Oresztésznek nem. Éppenséggel nem menthető az Isten és ember közötti szent megengesztelődés szolgálja, hírnöke és tolmácsa, mikor a zavarcsináláshoz való okot ebből meríti. Továbbá, ha elismerjük is, hogy valamikor csakugyan voltak egyenetlenségek azért, mert a dolog kezdettől fogva nem volt azonnal világosan megmagyarázható, vajon kegyes, vagy emberies dolog volt-é a sebet, amely már behegedt, újra felszakítani?

Hogy a kegyes olvasókat valami különbözőség meg ne zavarja, íme felhozzuk a mi megegyezésünket. Ez a jó rajongó látja, hogy mindazok, akiket sákramentáriusoknak nevez, ugyanazt gondolják és mondják. S ha még életben volnának Krisztusnak ama jó és kiváló szolgálói: Zwingli és Oecolampadius, bizonyosan azok sem változtatnának egy szót sem ebben a véleményben. Mert ama boldog emlékeztető férfiú, Bucer Márton is, miután elolvasta, hozzám írott levelében kegyességéhez képest az egész egyháznak szerencsét kívánt; akire ez a jó bíró, vagy vizsgáló rosszindulatú kajánságához képest, hogy mennyire irigykedik, ócsárlása eléggé bizonyítja. Én azonban, nem hogy az ő rágalmát hasonlóval viszonzom, hanem hogy

az ő becsmérést igazmondással toroljam vissza, a következő ellenvetéseket teszem. Az ördögnek tulajdonsága a rágalmazás; innen vette a nevét is. Ugyancsak az öt tulajdonsága a világosságot homályba bontani. Végére ugyancsak az ördögnek a tulajdonsága, hogy, mivel az egyenlenségeknek atyja, a békét megzavarja és a hit egységét megszagassa. Mivel ama bírálónkban mind e dolgok nyilván láthatók, szükségtelen mondanom, mivel mindenki előtt világos, hogy minek kell őt tartanunk. Egyébként mivel nem kisebb buzgalommal illik munkálódnunk úgy az igazság ügyének védelmezésén, mint a békeségnek ápolásán, amelyek közül mind a kettőt megdönteni törekszik a sátán, azt tartottam, derék és tiszteletreméltó atyámfiak, hogy ebben a dologban valamit meg kell kísérelni; hátha szelídülnének azok, akik eddig durvábbak voltak, vagy legalább, hogy az efféle háborodott fők fékentartására a kegyes, komoly és megfontolt tanítók fel legyenek szerelve. És az látszott előttem a legjobb eljárásnak, hogy mivel egyrészt némelyek gáncsainak van kitéve előbbi iratunknak túlságos rövidege, másrészt azokat a kételkedéseket sem szaggathatja ki, amelyek sok ember lelkében mélyebben rögződtek, nehogy valami aggály maradjon fenn, valamivel teljesebben kifejtsem nézetemet, hogy ugyanaz a hitvallás a terjedelmesebb előadás folytán világosabb legyen.

Ez az ember, akit már érdemén felül emlegetünk, azt hányja szemünkre, hogy nálunk a vélekedéseknek oly zavaros káosza van, hogy senki a másikat meg nem érti. Ámde én abban a meggyőződésben vagyok, hogy mindannyitok felfogását úgy ismerem, hogy véleményem szerint itt semmi mást nem állítottam, mint amit közületek minden egyes megírt volna. Mert nem követelem magamnak azt a szerepet, hogy nektek törvényt diktáljak, vagy előttem járjak, hanem készségemet azzal a kikötéssel bocsátom rendelkezétekre, hogy a ti döntéseitek legyen bízva annak megállapítása, hogy vajon mi hasznos. S ebbe annál nagyobb bizalommal kezdtem, mivel egyfelől magam tapasztaltam azelőtt, másfelől világos bizonyítékkal ti tanúsítottátok, hogy a hasonló munkát, amelyet én szabadon, kegyes szorgalomból vállaltam magamra, ti helyeslitek. Isten veletek! Jó és mindig tisztelendő Atyafiak! Az Úr segítsen meg titeket, kormányozzon az ő Lelkével és áldja meg munkáitokat. Tisztelettel üdvözlök benneteket kartársaim.
Genève, 1554 november hó 28-án.

Következnek a "Megegyezés" cikkelyei:

I. Az egyháznak egész lelki kormányzata Krisztushoz vezet minket.

Mivel Krisztus a törvénynek vége és az ő megismerése az evangéliumnak teljes egészét magában foglalja, kétségtelen, hogy az egyháznak egész lelki kormányzata arra irányul, hogy minket Krisztushoz vezéreljen; aminthogy egyedül ő általa lehet eljutni Istenhez, ki a boldog életnek végső célja. Ennélfogva mindaz, aki ettől a legcsekélyebb mértékben is elhajol, sohasem fog Istennek semmiféle rendeléseiről sem helyesen és illendően beszélni.

II. A sákramentumok igazi megismerése Krisztus megismeréséből.

Mivel pedig a sákramentumok az evangéliumok függelékei, azért csupán az fog egyrészt illendően, másrészt hasznosan beszélni ezek természetéről, erejéről, rendeltetéséről és hasznáról, aki Krisztusból indul ki. Éspedig nemcsak úgy, hogy Krisztus nevét futólag érintse, hanem hogy igazán tisztában legyen azzal, vajon mi célra adta Őt nekünk az Atya és hogy micsoda javakat hozott számunkra.

III. Milyen a Krisztus megismerése?

Azt kell tehát tartanunk, hogy Krisztus, bár Ő az Istennek örökkévaló Fia s az Atyával ugyanazon lényegű és dicsőségű, felöltötte testünket, hogy a fiúváfogadás joga alapján közölje velünk azt, ami természetből fogva sajátja volt, nevezetesen, hogy Isten fiai legyünk. S ez akkor történik, mikor a hit által beoltatván Krisztus testébe – mégpedig a Szentlélek

erejével – először igazaknak ítéltünk az igazság ingyen való tulajdonítása által, azután újjászületünk új életre, hogy a mennyei Atya képére formáltatva megtagadjuk ömberünket.

IV. Krisztus pap. Krisztus király.

Ennélfogva Krisztus az Ő testében ránk nézve papnak tekintendő, aki halálának egyetlen áldozatával bűneinket kiengesztelte, aki engedelmisségével minden vétünköt eltörölte, aki számunkra tökéletes igazságot szerzett, aki most közbenjár értünk, hogy előttünk az Istenhez vezető út nyitva legyen. Úgy kell Őt tekintenünk, mint engesztelő áldozatot, amelynek következtében Isten a világ iránt megengesztelődött. Úgy kell Őt tekintenünk, mint testvért, ki minket Ádám nyomorult fiaiból Istennek boldog gyermekeivé tett. Úgy kell őt tekintenünk, mint helyreállítót, aki az Ő lelkének erejével megjavítja bennünk mindazt, ami bűnös, hogy szűnjünk meg élni a világnak és testnek és maga az Isten éljen bennünk. Úgy kell Őt tekintenünk, mint királyt, aki mindenféle jóval gazdagít minket, aki minket erejével kormányoz és védelmez, aki minket lelki fegyverekkel szerel fel, hogy az ördöggel és világgal szemben győzhetetlenül megálljunk, aki minket minden ártalomtól megszabadít, aki minket ajkának kormánypalcájával kormányoz és igazgat. Továbbá úgy kell őt tekintenünk, hogy magához, mint igaz Istenhez és az Atyához emeljen fel minket, míg be nem teljesedik az, ami végtére eljövendő, nevezetesen, hogy Isten legyen minden mindenkben.

V. Hogyan közli Krisztus önmagát velünk.

Továbbá, hogy Krisztus ilyenek mutassa magát irántunk és hogy ilyenmű hatásokat hozzon létre bennünk, szükséges, hogy vele egygé legyünk és az Ő testébe egybeforrjunk. Mivel másként nem árasztja életét belénk, csakis úgy, ha ő a mi fejünk, amelyből az egész test összeillesztve és egybekötve minden segítő kapcsolat által, működéséhez képest mindegyik tag arányában műveli a test növekedését.

VI. A lelki közösségre lépés. A sákramentumok intézménye.

A lelki közösségre lépés, amelyet mi az Isten Fiával nyerünk, akkor jön létre, mikor lelkével bennünk lakozva az összes híveket részeseivé teszi mindazoknak a javaknak, amelyek benne székelnék. Ennek bizonyítására van rendelve az evangélium prédikálása, amint a sákramentumokkal, nevezetesen a szent keresztséggel és a szent vacsorával való élés is erre ajánlatott.

VII. A sákramentumok célja.

A sákramentumok célja az is, hogy jelei és jelvényei legyenek a keresztyén hitvallásnak, társaságnak, vagy testvériségnek; hogy legyenek ébresztői a hálaadásnak, gyakorlatai a hitnek és kegyes életnek; végtére oly szerződések, amelyek minket erre köteleznek. De minden egyéb cél között a fő az az egy, hogy általuk Isten az ő kegyelmét tanúsítsa, elénkbe adja és megpecsételje. Mert ha bár semmi mást nem jelentenek is, mint azt, ami magában az igében hirdettetik, mindamelllett nagy dolog az, hogy szemünk elé mintegy élő képekül adatnak, melyek érzékeinkre mélyebb hatást gyakorolnak, ezeket mintegy magához a valósághoz vezetvén, mikor Krisztus halálát és minden jóátéteményeit emlékezetünkbe idézik, hogy a hit jobban gyakoroltassék; azután hogy azt, amit Istennek szája eleve hirdetett, pecsétékként erősítik és szentesítik.

VIII. Amit a sákramentumok igazán ábrázolnak, azt az Úr igazán nyújtja. Hálaadás.

Mivel pedig azok a dolgok, melyeket az Úr az ő kegyelmének bizonyosságaiul és pecsétéiül adott nekünk, igazak, kétségtelenül igazán nyújtja ő maga bensőleg lelke által azt, amit szemünk és egyéb érzékeink előtt a sákramentumok ábrázolnak, azaz, hogy mi birtokunkba vesszük Krisztust, mint minden javak forrását egyrészt avégből, hogy az ő halálának

jótéteménye által megengeszteltessünk Istennel és a Szentlélek által újjászülessünk az életnek szentségére, végül, hogy elnyerjük az igazságot és az üdvösséget, s egyúttal avégből is, hogy azokért a jótéteményekért, melyeket hajdan a kereszten szolgáltatott s amelyeket mi hittel elfogadtunk és most is minden nap hittel elfogadunk, most már hálát adjunk.

IX. A jegyeknek és a jelzett dolgoknak megkülönböztetése.

Ez oknál fogva, bár, amint illő is, különbséget teszünk a jegyek és a jelzett dolgok között, mégsem különítjük el a jegyeiktől az igazságot, sőt elismerjük, hogy mindazok, akik hittel ölelik magukhoz az ott felajánlott ígéreteket, Krisztust lelkileg, lelki ajándékaival együtt veszik s azonfelül azok, akik régtől fogva részeseivé lettek Krisztusnak, eme közösséget folytatják és megújítják.

X. A sákramentumokban leginkább az ígéretekre kell nézni.

A sákramentumokban nem is a pusztá jegyekre, hanem inkább a hozzá kötött ígéretre kell tekinteni. Amennyire tehát a benne felajánlott ígéretben hitünk haladást tesz, annyira nyilvánul meg az az erő és hatályosság, amelyről szólunk. Tehát a víz, a kenyér és a bor anyaga Krisztust egyáltalában nem ajánlja nekünk fel, sem az Ő lelki ajándékainak részeseivé nem tesz bennünket, hanem inkább az ígéretre kell nézni, melynek az a feladata, hogy minket a hitnek egyenes útján Krisztushoz vezéreljen, amely hit minket Krisztus részeseivé tesz.

XI. Az elemeken nem kell elálmélni.

Ennek folytán megdől azok tévedése, kik elálmélnak az elemeken és ezekhez csatolják az üdvösségükben való bizakodásukat, mivel a sákramentumok Krisztustól elválasztva csak haszontalan álarcok, és mindegyikben az a hang csendül fel világosan, hogy nem kell máshoz ragaszkodni, csak Krisztushoz és az üdvösség kegyelmét nem kell egyebütt keresni.

XII. A sákramentumok maguktól mit sem tehetnek.

Továbbá, ha a sákramentumok valami jót közölnek velünk, nem az ő sajátos erejük által történik, még akkor sem, ha az ígéretet is ide foglaljuk, amellyel meg vannak különböztetve. Mert egyedül Isten az, aki a lelke által munkálkodik és, hogy a sákramentumok szolgálatát használja, ezzel sem az erejét nem önti bele ezekbe, sem lelke hathatós munkájából nem von el semmit, hanem tudatlanságunk gyenge felfogásához képest a sákramentumokat, mintegy segédeszközöket úgy alkalmazza, hogy a teljes cselekvő képesség egyedül önála marad meg.

XIII. Isten segédeszközt használ, de úgy, hogy minden erő az övé.

Ennélfogva amint Pál arra figyelmeztet, hogy sem az, aki plántál, sem az, aki öntöz, semmi, hanem az egy Isten, aki növekedést ad, úgy a sákramentumokról is azt kell mondani, hogy azok semmik, mivel semmit sem használnak, hacsak Isten mindenben hathatóssá nem teszi azokat. Bizonyára segédeszközök ezek, melyekkel Isten, ha akarja, hathatósan munkálkodik, ámde akként, hogy üdvösségünknek egész munkáját neki egymagának kell tulajdonítanunk.

XIV. [Mindent Krisztus visz véghez] Megállapítjuk tehát, hogy egyedül Krisztus az, aki minket belsőleg igazán megkeresztel, aki minket az úrvacsorában a maga részeseivé tesz, röviden, aki beteljesítette azt, amit a sákramentumok ábrázolnak és hogy Ő ezekkel a segédeszközökkel akként él, hogy az egész ható erő az Ő lelkében székel.

XV. Miként erősítenek meg minket a sákramentumok?

Ekként a sákramentumokat néha pecsétnek nevezik s azt mondják róluk, hogy a hitet táplálják, megerősítik és előmozdítják. Mindamellettt tulajdonképpen egyedül a Lélek a pecsét s ugyancsak Ő a hitnek kezdeményezője és véghezvivője. Mert a sákramentumoknak mind e

tulajdonságai alantasabb helyet foglalnak el, semhogy üdvösségünknek a legcsekélyebb részecskéje is átvitetnék az egyedüli szerzőről a teremtményekre, vagy elemekre.

XVI. Mindenki, aki a sákramentumban részesül, nem részesül egyuttal a valóságban is. Ezeken kívül szorgalmasan tanítjuk, hogy Isten az ő erejét nem nyilvánítja egyformán mindazokban, kik a sákramentumokat veszik, hanem csupán a választottakban. Mert valamint csak azokat világosítja meg a hitre, akiket előre elrendelt az életre, úgy lelkének titkos ereje által azt műveli, hogy az elválasztottak elvegyék azt, amit a sákramentumok ajánlanak.

XVII. A sákramentumok nem közlik a kegyelmet.

E tanítás következtében megdől az álbölcsek ama hazugsága, mely azt tanítja, hogy az új törvény sákramentumai mindazokkal közlik a kegyelmet, kik halálos bűnnel nem vonnak eléjük gátat. (*) Azonkívül ugyanis, hogy a sákramentumokban semmit sem lehet venni, ha csak a hit által nem, azt is meg kell jegyeznünk, hogy Isten kegyelme a legkevésbé sincs úgy hozzájuk csatolva, hogy mindaz, aki a jegynek birtokában van, egyuttal a valóságot is magáévá tegye. Mert a jegyeket az istenteleneknek éppen úgy kiszolgáltatják, mint a választottaknak, a jegyeknek valósága azonban csupán az utóbbiakhoz jut el.

XVIII. Isten ajándékai mindenkinek ajánlatnak, de csupán a hívek veszik azokat.

Bizonyára igaz, hogy Krisztus az ő ajándékaival egyetemben mindenkinek közösen ajánlatik, és hogy az emberek hitetlensége nem ingatja meg Istennek igazságát, sőt a sákramentumok mindig megtartják erejüket, de nem mindenki képes befogadni Krisztust és az Ő ajándékait. Ennélfogva Isten részéről semmi változás nem történik. Ami pedig az embereket illeti, mindegyik hite mértékéhez képest részesül.

XIX. A hívek a sákramentumokkal való élés előtt és azon kívül is közösségre lépnek Krisztussal. Amint azonban a sákramentumokkal való élés semmivel sem használ többet a hitetleneknek, mintha tartózkodnánk attól, sőt ez rájuk nézve csak halálos, úgy az az igazság, mely bennük ki van ábrázolva, a használatukon kívül is bizonyos a hívekre nézve. Ekként mosattak el a keresztség által Pál apostolnak azon bűnei, amelyek már előbb elmosattak. Így ugyancsak a keresztség Kornéliuszra nézve az újjászületés fürdője volt, aki azonban már meg volt ajándékozva Szentlélekkel. Így közli magát velünk a szentvacsorában Krisztus, aki mégis egyrészt már előbb kiosztotta magát közöttünk, másrészt állandóan bennünk marad. Mivel ugyanis az Írás az egyes embereknek azt parancsolja, hogy próbálják meg ebből az következik, hogy hit kívántatik tőlük, mielőtt a sákramentumhoz járulnának. Ámde a hit nincsen Krisztus nélkül, hanem amennyiben a sákramentumok által megerősödik és növekszik a hit, megerősödnek bennünk Isten ajándékai és így valami módon Krisztus növekszik mi bennünk és mi őbenne.

XX. A kegyelem annyira nincs hozzácsatolva a sákramentumok cselekményéhez, hogy ezeknek az ember néha a cselekmény után veszi hasznát.

Továbbá azt a hasznót, amelyet a sákramentumokból veszünk, a legkevésbé sem kell arra az időre korlátozni, melyben azokat nekünk kiszolgáltatják, mintha a látható jegy, mikor előhózzák, ugyanabban a pillanatban magával is vonná az Isten kegyelmét. Mert azokat, akiket kora csecsemőkorukban kereszteltek meg, gyermekkorukban, vagy ifjúságuk kezdetén, néha meg éppen vénségükben szüli újjá az Úr. Így a keresztség hasznos volta nyitva áll az élet egész lefolyására, mivel az az ígéret, amely benne foglaltatik, állandóan érvényben van. És megtörténhetik néha, hogy az úrvacsora haszna, amely éppen a vele való élésnél meggondolatlanságunk, vagy lomhaságunk miatt keveset használ, gyümölcsét csak később hozza meg.

XXI. Nem kell helyi jelenléte képzelni.

De különösképpen meg kell szüntetni minden olyan képzelődést, mely a helyi jelenlétre vonatkozik. Mert bár a jegyek itt vannak a világon, szemmel láthatók és kézzel tapinthatók, azért Krisztust, mint embert, nem szabad egyebütt keresni, mint a mennyben, és másként sem szabad keresni, mint értelemmel és a hitnek okosságával. S ez oknál fogva helytelen és istentelen babona az, ha valaki Őt e világ elemeibe zárja be.

XXII. Az Úrvacsora emez igéinek magyarázata: "Ez az én testem". Ezért azokat, kik az Úrvacsorának ünnepélyes szavaiban: "Ez az én testem, ez az én vérem", – mint mondják – pontosan a betű szerinti értelmet keresik, mint rossz magyarázókat visszautasítjuk. Mert minden ellenmondáson felül állónak tartjuk, hogy e szavakat képlegesen kell vennünk, hogy ti. a kenyér és a bor annak mondatik, amit jelez. S annak sem szabad új és szokatlan dolognak látszania, hogy a jelzett dolog neve metonímia által át van vevve a jegyre, mivel a Szentírásban ilyesféle kifejezések gyakran előfordulnak, és mi, mikor így beszélünk, semmi olyan dolgot nem hozunk fel, amely az egyház legrégebb és legelfogadottabb íróinál feltalálható ne volna.

XXIII. Krisztus testének evéséről.

Hogy pedig Krisztus testének ételével és vérének italával, melyek itt ábrázoltatnak, lelkünket a hit által lelkének erejével táplálja, ezt nem oly módon kell venni, mintha állagának valaminő vegyülése, vagy átárasztása történnék, hanem, hogy az ő testéből, amely egyszer áldozatul bemutatott, és véreből, amely engesztelésül kiontatott, életet merítünk. XXIV. Az átlényegülés és egyéb balgaságok ellen.

Ilyen módon nemcsak a pápistáknak az átlényegülésre vonatkozó hazugsága cáfoltatik meg, hanem mindazok a durva koholmányok, silány elménckedések is, melyek vagy az ő mennyi dicsőségéből vonnak le, vagy emberi természetével kevésbé egyeztetetők össze. Mert mi azt sem tartjuk kevésbé képtelen dolognak, hogy Krisztust a kenyérbe helyezzük, vagy a kenyérral összekössük, minthogy a kenyér átlényegülés folytán az ő testévé változik át.

XXV. Krisztus teste a mennyben van, mint térben.

És hogy semmi kétértelműség ne maradjon fenn, mikor azt mondjuk, hogy Krisztust a mennyben kell keresni, e beszéd mód térbeli távolságot fejez ki előttünk. Mert bár bölcsészileg szólva az egeken felül nincs hely, mégis mivel Krisztus teste, amint az emberi test természete és állapota magával hozza, határolt és az égben foglaltatik mint térben, szükséges, hogy akkora térbeli távolságban legyen tőlünk, mint amennyire az ég van a földtől.

XXVI. Krisztust nem kell imádni kenyérben, vagy a sákramentumban.

Hogyha Krisztust képzeletünk által nem szabad a kenyérhez és a borhoz hozzákötöni, akkor még sokkal kevésbé szabad Őt a kenyérben imádni. Mert ámbár a kenyér annak a közösségnek jelképéül és zálogául nyújtatik nekünk, amelyben mi Krisztussal állunk, mégis mivel jel és nem maga a valóság, sem pedig a valóságot magába zárva, vagy hozzákötve nem hordozza, bálványt csinálnak belőle azok, akik elméjüket azzal a szándékkal fordítják feléje, hogy Krisztust imádják.

Következik a főpontok magyarázata

Mivel minden kegyes és helyes, józan ítélettel megáldott ember előtt már régóta oly gyűlöletes és terhes volt a sákramentumokról való ama versengés, amely ebben a mi korunkban indult meg, mint amennyire látták, hogy e versengés az evangélium kedvező előmenetelét késlelteti: ezért nem csupán azt óhajtották mindig, hogy ez a civódás valami

megfelelő módon eltemettessék, vagy megszűnjék, hanem némelyek nem csekély munkát is fordítottak arra, hogy lecsendesítsék. Hogy az eredmény nem volt azonnal az, amit óhajtottak, e körülmény szomorú bizonyossága annak, hogy mily nehéz kioltani azt a tüzet, melyet a Sátán mesterkedése egyszer lángra lobbantott. A dolog ugyanis oda fejlődött, hogy a hevesség némiképp lecsillapulván, mind a két fél inkább a tanításra, mint a harcra fordította figyelmét. Ámde, mivel a kialudt szénből még lépten-nyomon előcsillantak a parazsak, amelyekből féltő volt, hogy ismét új tűzveszedelem támad, mi, a zürichi és genfi egyház lelkipásztorai magunkhoz vévén derék atyánkfíát, Farelt is, megkíséreltük alkalmazni azt, amit legjobb gyógyszernek gondoltunk, hogy a következő időre nézve semmi anyag ne maradjon az egyenetlenségre. Rövid összefoglalást adtunk ki, mely a sákramentumokra vonatkozó tanításunkat akként tanúsítja, hogy magába foglalja a többi lelkipásztorok közös megegyezését, kik a tiszta evangéliumot a helvéteknél és rhaeteknél prédikálják. E bizonyág nyilvánosságra hozatala által meg voltunk arról győződve, hogy a tudós és mérsékelt férfiaknak teljesen eleget tettünk s bizonyosra vettük, hogy nincs egy oly akaratos ember sem, aki megszelídülve meg ne nyugodnék. Mert amint később látjuk majd, ebben a megegyezésben elő van adva mindazon dolgoknak, amelyekről azelőtt versengtek, a világos meghatározása, mely semmi helyet nem hagy a ferde gyanúra. És Isten különös jótéteménye folytán történt, hogy nagyrészen reményünk és óhajtásunk szerint sikerült a dolog.

Íme azonban, miután a viszonyok már teljesen lecsendesültek, felkelnek bizonyos durva emberek és mintha az egyenetlenségből nyernék tápláltatásukat, újból fegyverre hívják az embereket. Pedig a szent buzgóság ürügyével sem menthetik féktelenségüket. Mi eléggé megegyezünk abban, hogy a békét a legkevésbé sem kell az igazság feláldozásával megvásárolni. S ezért elismerem, hogy megfelelőbb dolog volna, hogy ég és föld összeszakadjon, mint a helyes tan védelmét cserbenhagyni. Ha valaki bátran és keményen szegül ellenük azoknak az álbölcs mendemondáknak, melyek az ellenkező tanokat szép színbe öltöztetve elfogadhatókká akarják tenni, ez ellen nem szólok. Sőt inkább joggal követelem magamnak azt a dicsőséget, hogy alig van valaki más, akinek jobban tetszenék az igazság őszinte megvallása. Hagyjanak fel tehát azzal a haszontalan kifogással, hogy gyakorta kell zavarokat támasztani, hogy a helyes tan védelme el ne posványosodjék.

Elsősorban ugyanis ki fogom mutatni, hogy mi ez ügyben semmit sem mondtunk homályosan, vagy bonyolultan, hogy semmit ravaszul el nem lepleztünk s végtére, hogy a dolog teljes egészéből semmit el nem mellőztünk; azután, hogy semmi nem volt kevésbé szándékunkban, mint az, hogy az igazság szabad folyását megakasszuk. Sőt inkább a legnagyobb gondunk arra irányult, hogy amit e dologban megismerni hasznos, miképpen lehetne nyugodtan és botránkozás nélkül tanítani és olvasni. De hogy ne folytassunk bizonytalan és kétes szóharcot, csak azt kívánom olvasóimtól, hogy amit szilárd és világos okokkal bebizonyítva állítok szemük elé, azt fogadják el.

Elsősorban, mikor a sákramentumokról van szó, tagadhatatlan, hogy főképpen Isten rendelését és a célját kell vizsgálni. Ebből a sákramentumoknak úgy az ereje, mint a haszna igen jól megismerhető; annyira, hogy nem is tévedhet az, aki elméjét oda irányozza, hová maga az Úr hív minket. S még a leggonoszabb emberek is kénytelenek lesznek elismerni, hogy mi helyesen tanítottuk, hogy a sákramentumok mire rendeltettek, arra ti., hogy minket a Krisztussal való közösségre elvezéreljenek. Még bizakodóbban is szólok, és azt mondom, hogy azok közül, akik minket gáncsoltak, soha senki semmi olyant nem hozott fel, ami ezt a tárgyat világosabban fejezte volna ki. Ha ezek szívükön viselik a sákramentumok méltóságát, akkor – kérlek – e méltóság felékesítésére mi lehet oly nagyszerű, mint az, ha támaszoknak és eszközöknek nevezzük őket, melyek által a Krisztus testébe oltatunk, vagy ha már belé vagyunk oltva, mind jobban és jobban összeforrjunk vele, míg végtére a mennyei életben teljesen nem egyesít minket magával? Ha azt akarják, hogy a sákramentumok üdvösségünket

támogassák, akkor micsoda alkalmasabb dolgot lehet gondolni, mint azt, hogy magához az élet forrásához vezéreltetvén, életet merítsünk az Isten fiából?

Ennélfogva, akár a magunk hasznát vesszük figyelembe, akár azt a méltóságot és tiszteletet, melyet a sákramentumokkal szemben tanúsítani méltányos dolog, mi világosan megmagyaráztuk a célt és az okot, amiért rendeltettek. Kétségtelen dolog, hogy az, amit Pál apostol szemükre lobbantott a pöffeszkedő tudósoknak, kik a lelkeket gyümölcstelen okoskodásokkal töltik el s nem építenek, hogy ti. "nem ragasztatnak a Főhöz" (Kol 2,19), ez mitőlünk nagyon is távol áll, mert mi Krisztusra viszünk vissza mindent, Őbenne gyűjtünk össze, s alatta rendelünk el mindent, és azt állítjuk, hogy a sákramentumok egész ereje tőle származik. Már most ezek az önféjű bírálók írjanak elő jobb tanítási szabályt annál, mint amelyet Pál adott, ha nem tetszik nekik az, hogy a sákramentumokat ahhoz az egyház feje és tagjai között levő részarányossághoz alkalmazzák, amelyet maga Pál annyira dicsér, és amely szerint a tudomány teljes tökéletességét értékeli.

Helyes dolog tehát, hogy a sákramentumokról akarván beszélni, a legjobb és a legnagyobb mértékben alkalmas kiindulást használtuk, és a sákramentumok célját írtuk le, melyet minden méltányos és mérsékelt olvasó ellenmondás nélkül fog helyeselni. Mármost a törvényes használatban két hibától kell óvakodni. Ha ugyanis a sákramentumok méltóságát a kelleténél jobban magasztaljuk, könnyen babonába esünk; ha pedig erejükről és gyümölcsükről köznapin módon, vagy kevésbé emelkedett szavakban szólunk, menten előtör a szentségtörő megvetés. Ha mi a középúton maradunk, akkor ki nem nevezi az igazság megátalkodott ellenségeinek azokat, kik a szent megegyezést inkább akarják gonosz indulattal szétszaggatni, mint barátságosan felkarolni, vagy legalábbis hallgatagon helyeselnii? Mi ugyanis nem követeljük, hogy szavainkra esküdjenek, csak legyenek nyugton és ne zúgjanak azok ellen, akik helyesen beszélnek. Azt hozzák ugyan fel, hogy velünk azért szállanak harcba, mivel a sákramentumoknak nem adjuk meg a maguk jelentőségét. Mikor azonban dologra kerül a sor, egyesek semmit nem hoznak elő szidalmakon és vaklárman kívül, mások pedig fennhéjázólag röviden kárhoztatják azt, amit sohasem olvastak. De hogy ők megfontolatlanul viszálykodnak, az magából a dologból világos. Hogy ezt az ügyet mily nagy hévvel védelmezte Luther, akinek utánzóiuul szeretnének feltűnni, azt nagyon jól tudja mindenki.

Tudom, hogy ő a mérkőzésben sok túlzott állítást kockáztatott meg, de valahányszor kegyes és feddhetetlen bírák előtt tetszetőssé akarta tenni ügyét, minő vallomást tett, hogy milyen dolog miatt szállott küzdelemre? Azért ti., mert ő nem tűrheti, hogy a sákramentumokat csupán a bűnvallás külső jegyeinek tartsák és ne az irántunk való isteni kegyelem jeleinek és szimbólumainak is; azután mert méltatlan dolognak tartotta, hogy üres és haszontalan alakzatokhoz hasonlítsák őket, mivel Isten bennük valósággal tanúsítja azt, amit ábrázol, egyúttal titkos erejével nyújtja és betölti azt, amit tanúsít. Hogy joggal, vagy jogtalanul hevült-e fel annyira, azt most nem vitatom. Nekem elég, hogy bár ennek az ügynek védelmében a legkevésbé sem volt engedékeny, mikor komolyan kell róla tárgyalni, nem talál más helyet, ahol lábát megvesse, mint csak azt, amit okul felhoz, hogy ti. az egész vitatkozása ezen alapszik. És csakugyan, hogy erről az emberről, kinek, amint emlékezetét tiszteletben tartom, úgy becsültetéséről is gondoskodni kívánok, nem szólván magáról a dologról, tegyek egyszerűen kijelentést: hogyha ez az ok megsemmisül, senki azok közül, akik velünk szemben civódást szándékoznak támasztani, el nem kerülheti, hogy akaratossága minden becsületes és józan ember előtt gyűlöletes ne legyen. Ennélfogva folytonosan ugyanaz a nóta hallatszik ajkukról. Hogy ha e dolgokat nem azért bizonyítják, hogy az együgyűek fülét elbájolják, hanem őszintén mondják, akkor, mikor másrésről azt hallják, hogy mi azt valljuk, hogy a sákramentumok nem haszontalan alakzatok és nem csupán a kegyességnek külső jelvényei, hanem Isten ígéreteinek pecsétai, a lelki kegyelem tanúbizonyságai a hit ápolására és megerősítésére, hogy továbbá eszközök, amelyekkel Isten hathatósan munkálkodik övéiben

s hogy ezért, bár a jelzett dolgoktól elkülönített jegyek, mindamellet ezekről sem elválasztani, sem elkülöníteni nem lehet őket, s azért adattak, hogy azt, amit Isten az ígében ígért, szentesítsék és megerősítsék, és főképpen, hogy azt a titkos lelki közösséget pecsételjék meg, amely köztünk és a Krisztus között van, bizonyára semmi okuk nem marad arra, hogy minket ellenségeik közé sorozzanak. Mert hogyan is áll a dolog?

Mivel – mint fentebb mondtam – mindenütt azt hangoztatják, hogy nincs más szándékuk, mint csak az, hogy érvényesüljön a következő tan: Isten a sákramentumokkal, mintegy segédeszközökkel él a hit ápolására és növelésére, ezekbe beléjük vannak vésve az örök üdvösség ígéretei, s rendeltetésük az, hogy ez ígéreteket lelkiismeretünknek felajánlják, és hogy nem oly jegyek, amelyek üresek volnának a valóságoktól, mivel Isten hozzájuk csatolja Lelkének hathatós voltát: ha mindezeket mi is elfogadjuk – kérlek – mi akadályozza őket abban, hogy önként nyújtsák kezüket. És hogy ne kelljen az irataikat egyenként előadni és cáfolni, Megegyezésünkben megtalálják az olvasók mindazt, amit a Regensburgban kiadott hitvallás, melyet Ágostai Hitvallásnak neveznek, magában foglal, csak a kereszttől való félelmük miatt ne fordítsák a pápisták kegyének megszerzésére. A szavak ezek: "A szentvacsorában a kenyérral és borral valósággal adatik Krisztus teste és vére". Távol legyen pedig tőlünk az, hogy mi akár az úrvacsora szimbólumától raboljuk el a maga valóságát, akár a kegyes lelkeket fosszuk meg ekkora jótéteménytől. Mi tehát a következőket mondjuk: hogy érzelmeinket a kenyér és a bor félre ne vezessék, ezek külső alakjával össze van kötve a valóságos hatás, hogy bennük a hívek Krisztus testét és vérével vegyék. Sőt mivel szándékunk az volt, hogy a kegyes olvasókban minden kételkedést megszüntessünk, azért azokat a dolgokat, amelyek ott csak röviden voltak érintve, megkíséreltük bővebben és világosabban kifejteni.

Az a kérdés, hogy mi a sákramentumok hatása, mi a haszna, mi a tiszte. A mi iratunk erre így válaszol: mivel a hívőknek egész üdvössége attól a lelki közösségtől függ, amelyben Isten fiával állanak, ennek a közösségnek a tanúsítására rendeltetett úgy az evangéliumnak, mint a sákramentumoknak használata. Figyeljék meg az olvasók, hogy a sákramentumok az evangéliummal vannak összekapcsolva azért, hogy üdvösségünk fő pontjában ugyanazt a hasznosságot közöljék velünk. Ebből az következik, hogy amit Pál az evangéliumról állít, azt szabad nekünk ezekre átvinnünk (Róm 1,16, 2Kor 5,19). Ennélfogva nem tagadjuk, hogy a sákramentumok egy része annak az erőnek, amelyet Isten üdvösségünkre kifejt, s a mi Istennel való megbékéltetésünknek szolgálata is bele van azokba foglalva. Mert mikor azt vallottuk, hogy mi mindnyájan mindig szívesen tesszük magunkévá Augustinusnak ama mondását, hogy ti. a sákramentum mintegy látható ige, ellenmondás nélkül elismerjük, hogy mind a két segédeszköz egyformán mozdítja elő üdvösségünket. Mármost, ha azt kérdezik, hogy milyen az a közösségre lépés, ezt mi kevéssel előbb akként írtuk le, hogy koholtnak, vagy árnyszerűnek semmiképpen sem mondható: nevezetesen – és ez a hitnek is sajátos és állandó tiszte, – nekünk össze kell forranunk Krisztus testével, hogy kegyelmének hatását bennünk betöltse, mivel az ő életét csakis akkor árasztja belénk, ha ő a mi fejünk, melyből az egész test összeillesztve és egybekötve minden segítő kapcsolat által működéséhez képest mindegyik tag arányában műveli a test növekedését (Ef 4,16).

Azután következik az a világosabb magyarázat, amelyet fentebb említettem, hogy ti. bár a sákramentumok a keresztyén hitvallásnak, vagy társaságnak ismertető jegyei, továbbá buzdító eszközök a hálaadásra, s végtére a kegyesség gyakorlatai és olyan szerződések, amelyek Isten tiszteletére köteleznek minket, mégis minden egyéb között a fő céljuk az, hogy általuk Isten előttünk kegyelmét tanúsítsa, megjelentse és megpecsételje: másodsor nem merő látványosságok, amelyeknek csak szemünkre kell hatniok, hanem bennük vannak megjelenítve ama lelki kegyelmek, melyeknek hatását a hívő lelkek veszik. A szöveg ugyanis ez: "Mivel azok a dolgok, melyeket az Úr kegyelmének bizonyosságaiul és pecsétéiül adott nekünk, igazak, kétségtelenül igazán nyújtja (*) ő maga bensőleg lelke által azt, amit a sákramentumok csak ábrázolnak, azaz, hogy mi birtokunkba vesszük Krisztust, mint minden

javak forrását egyrészt avégből, hogy az Ő halálának jótéteménye által megengeszteltessünk az Istennel és a Szentlélek által újjászülessünk az életnek szentségére, végül pedig elnyerjük az igazságot és az üdvösséget." S ezekhez folytatólag azt csatoljuk, hogy mi, amikor különbséget teszünk a jegyek és a jelzett dolgok között, a valóságot mégsem különítjük el a jegyeiktől, sőt elismerjük, hogy mindazok, akik hittal ölelik magukhoz a felajánlott ígéreteket, Krisztust lelkileg minden javaival együtt veszik. Ha nekem a pápistákkal volna dolgom, a Szentírásnak és a régieknek bizonyosságait összegyűjtve, alaposabban kimutatnám, hogy egyfelől Isten soha semmit nem jelentett ki, másfelől az egyház soha semmi olyat nem hitt a sákramentumokról, amit mi röviden fel ne öleltünk volna. Csodálatos azonban, hogy azok az emberek, kiknek már szokásuk állhatatosan ezt kiabálni: "Az Úr igéje, az Úr igéje!", nem szégyellik, hogy erről a dolgról továbbra is civódást támasztanak. Mert amíg nincs képtelenebb dolog, mintha valaki a sákramentumokat az ige fölé emeli, amelynek azok függelékei és pecsétei, addig semmi az igével megegyező dolgot nem találnak, amit a sákramentumoknak is meg ne adnánk. Egyszóval, ha elismerik, hogy üdvösségük egyedüli szerzője Isten, akkor mit követelnek mást a sákramentumoktól, mint hogy ama titkos kegyelemnek a mi gyenge tehetségünkhöz képest segédeszkozei legyenek? A megvettetéstől a kelletténél is jobban megvédelmezi őket az az egy dolog, hogy nem csupán a jeleik mindazon jóknak, melyeket Isten nekünk egyszer a Krisztusban szolgáltatott és amelyeket mi mindennap veszünk, hanem ezek külső megjelenítéséhez hozzá van kötve a Lélek hathatós volta, hogy haszontalan ábrázolatok ne legyenek.

Már pedig, hogy másrésztől mily aggodalmasan kell óvakodni a babonától, azt nemcsak minden idők tapasztalata tanítja, hanem erről mindegyikünket meggyőzi a saját tanulatlanságunk. Mivel ugyanis szellemünk a földhöz tapad, a külső elemek önként a kelletténél jobban magukhoz ragadnak minket, ámbár nincsenek is túlságosan felékesítve. Ha pedig ehhez még hozzájárul a mértéktelen ajánlás, akkor a tiszteletnek helytelen és bűnös túlzásától alig minden századik ember tudja magát megtartóztatni. Így egyrészt helytelenül kapcsolják hozzájuk az üdvösségben való bizakodást, másrészt azt, ami egyedül Istennek volt a sajátja, méltatlanul viszik át rájuk. S ebben a dologban azok nyakassága, kik minket gáncsolnak, több, mint vak. Mert mikor kénytelenek szót ejteni a pápisták ellen, hogy valaki azt ne gondolja, hogy velünk egy nézetben vannak, magát a dolgot világosan megmagyarázni nem merik, sőt, hogy a helyes mérsékletre alá ne szálljanak, szántsándékkal akadályt állítanak maguk elé és az olvasókat bizonytalanságban hagyják. S hogy az én panaszom alaptalannak ne tűnjék fel, rövid magyarázatban feltárom, hogy mennyire nincs a mi írásunkban semmi olyan, ami gáncsra volna méltó. Hogy a babonának útját álljuk, első helyen azt mondtuk, hogy balgán járnak el azok, kik csupán a pusztai jegyekre és nem inkább a hozzájuk csatolt ígéretekre néznek. S ezekkel a szavakkal nem akartunk mást, mint amit mindenkinek közmegegyezésére igazán és tudós módon tanít Augustinus, hogy ti. az elemekből akkor állnak elő a sákramentumok, mikor hozzájuk járul az ige, nem mivel előadják azt, hanem mivel hiszik. És ez az oka annak, hogy miért nyilvánítja Krisztus az apostolokat tisztáknak az igéért, amelyet tőle hallottak és nem a keresztségért, amellyel megmosattak. Mert ha a látható alakzatok, melyek ige nélkül való sákramentumok gyanánt hatolnak lelkünkbe, nem csupán hitvány és holt elemek, hanem ártalmas bűbájosok, mi más ott a sákramentum szemlélete, ahol az ígéretre nem figyelmeznak, mint pusztai képzelgés? Valóban, ha valaki csak a szemét irányítja rájuk, a fülét pedig bezárja, akkor a sákramentumok semmiben sem különböznek a pogány népek misztériumaitól. Mert ámbár megvalljuk, hogy a pogányok régi istentiszteleti cselekményei közül igen sok a szent atyáktól vette eredetét, mégis mivel a tudomány híján semmi tiszta hitet nem tartottak meg magukban, méltán mondjuk, hogy elfajultak és megromlottak voltak. S a dolog mindenképpen így áll: ha a jegy az ígérettel nem fűszereztetik, akkor mint magában ízetlen dolog, mit sem fog használni. Mert mit fog cselekedni a halandó és földi ember, mikor vizet önt a fejére azoknak,

akiket megkeresztel, ha a magasságból Krisztus nem hirdeti, hogy ő a lelkeket vérével megmossa és lelkével megújítja? Mit fog cselekedni a kegyeseknek egész gyülekezete, mikor egy pár csepp bort s egy kis darab kenyeret ízlel, ha az égből nem zeng ama hang, hogy a Krisztus teste lelki étel, a vére pedig ital. Helyesen következtetjük tehát, hogy a víz, a kenyér és bor anyaga által mi a Krisztusnak és az ő lelki ajándékainak semmiképpen nem leszünk részeseivé, hanem az ígéret vezérel el ő hozzá, hogy magát a mienkére tegye és hit által bennünk lakván, betöltse mindazt, amit a jegyek által ígér és ajánl. Nem látom, hogy ebben a dologban bárki mit helyteleníthetne, ha csak esetleg azt nem gondolja, hogy a jegyekre nézve megtisztelő, ha hit nélküli tréfás cselekményeknek tartjuk őket.

Ez alkalommal méltán vezetjük vissza ismét a kegyes elméket Krisztushoz, hogy egyebünnen ne kívánjanak, vagy keressenek valamit azon jók közül, amelyeknek jele és záloga a jegyekben eléjük van adva. És ekképpen követjük azt a szabályt, amelyet Isten Mózes elé írt, hogy mindent arra a példaképre csináljon és alakítson, amelyet neki a hegyen mutatott (2Móz 25,40). Ezt a helyet ugyanis nem ok nélkül jegyzi meg István a Cselekedetéről írott könyvben (Csel 7,44), sem pedig az apostol a zsidókhöz írott levélben (Zsid 8,5). Ámde, amint hajdan a zsidók közt elterjedt durva tévelygés megjavítására az volt a legjobb mód, miszerint – hogy ti. a látható sátornál és a baromáldozatoknál meg ne állapodjanak – Krisztus állíttassék szemük elé, hogy Őrá nézzenek, akként ma illendő, hogy arra a lelki ösképre legyünk figyelmesek, hogy haszontalan látványosságok hiába meg ne tévesszenek bennünket. És bizonyára Isten, mikor a sákramentumokat rendelte, a legkevésbé sem vett körül minket akadályokkal, hogy ezek bennünket a világban megkötve tartsanak, hanem inkább létrákat emelt, hogy általuk magasra, az égbe lehessen emelkednünk, mivel sem Krisztust nem kell egyebütt keresni, sem másban nem kell megnyugodni, mint egyedül őbenne. Mert, kérlek, hogyan is áll a dolog? Vajon azért halt meg és támadt fel éretfünk a Krisztus, hogy minket a holt elemekhez utasítva ő megszűnjék az üdvösség oka és anyaga lenni ránk nézve? Sőt inkább támaszokat nyújtott arra, hogy őt keressük, mialatt ő a maga helyén marad.

Következik az eléggé elkoptatott és mégis nem kevésbé ártalmas babonának másik helyreigazítása: melyben felhívjuk a figyelmet arra, hogy ha valami a sákramentumok által közöltetik velünk, az nem történik ezeknek saját ereje által, hanem amennyiben az Úrnak úgy tetszik, hogy lelkének erejét bennük kifejtsse. Mert az emberi szellem nem tudja magát megtartóztatni, hogy vagy Isten erejét be ne zárja a jegyekbe, vagy magukat a jegyeket ne helyezze az Isten helyébe. Így történik az, hogy az emberek magát Istent fosztják meg az ő erejének dicséretétől, mikor azt állítják, hogy holt teremtményektől veszik azt, ami magának Istennek a sajátja. A mi tanunk összefoglalata – amelyet világos és a legkevésbé sem kétséges szavakkal bizonyítunk – az, hogy egyedül Isten hajtja végre mindazt, amit a sákramentumokból nyerünk, és pedig az ő titkos és – amint mondják – belsőleges ereje által. Egyébként, hogy valaki azt az ellenvetést ne tegye, miszerint a jegyeknek is, hogy hiába ne adattak legyen, megvan a maguk rendeltetése, idejekorán szembeszállunk e nézettel, s azt mondjuk, hogy Isten e jegyek szolgálatával akképpen él, hogy sem az ő erejét nem önti beléjük, sem az ő lelke hathatós voltából el nem von semmit sem. Mit keresnek ugyanis e helyen a jó emberek? Azt akarják, hogy Isten a sákramentumok által cselekedjék? Ezt tanítjuk mi. Azt akarják mondani, hogy Isten a sákramentumokban a mi hitünket gyakorolja [edzi], ápolja, segíti, erősíti? Ugyanezt állítjuk mi is. Azt akarják mondani, hogy a sákramentumokban a Szentlélek ereje működik, hogy Isten választottainak üdvösségére szolgáljanak? Ugyanezt mi is megengedjük. A kérdés lényege azon fordul meg, hogy vajon illendő-e üdvösségünknek minden részét teljességgel Istennek tulajdonítani, vagy, hogy az ő dicséretének egy részét ő maga a sákramentumokra származtatja át, mikor azokkal él. Erről a főpontról vajon ki merne versengeni, hacsak híjával nincs minden tisztességérzetnek? Mi a mi tanításunk tanujául Pált idéztük, aki azt mondja, hogy a szolgák semmik, és kijelenti, hogy

mikor plántálnak és öntöznek, mit sem érnek el (1Kor 3,7), ha valaki elválasztja őket Istentől, aki egyedül ad növekedést. Ebből akárki könnyen beláthatja, hogy mi a sákramentumokat semmivel sem kisebbítjük meg, csak Isten számára maradjon meg az, ami az övé. Bizonyára eléggé ismeretes dolog, hogy mily nagyszerűen magasztalja Pál egyebütt az ige prédikálását. Mi lehet tehát az oka, hogy most majdnem semmivé teszi azt, hacsak az nem, hogy mikor az Istennel való összehasonlításra kerül a sor, méltó dolog minden jó egyedüli szerzőjéül Őt ismerni meg, aki az ő teremtményeit olyan szabadon használja fel, hogy jótetszéséhez képest, amennyiben jónak látja, azok által cselekszik? A földi elemekkel szemben pedig nem történik igaztalanság, ha nem ékesítik fel őket az Istentől rablott dolgokkal.

Amit pedig Augustinusból hozzáteszürük, hogy ti. egyedül Krisztus az, aki belsőleg kereszstel, s ugyancsak egyedül ő az, aki minket az Úr vacsorájában a maga részeseivé tesz, az a legnagyobb mértékben ajánlja mind a két sákramentum kiválóságát. Ebből ugyanis azt következtetjük, hogy nem emberi cselekmények azok, amiknek szerzője az Isten fia, amiknek ő áll az élén, s amikben megmutatja erejét, mintegy az égből nyújtván ki kezét. Azután nincs semmi hasznosabb dolog, mintha a halandó ember és a földi elem szemléletétől érzékeinket elvonjuk azért, hogy hitünk a Krisztust, mintegy jelenlévőt szemlélje. Ámbár ez is ismét arra irányul, hogy Krisztus számára az ő joga megoltalmaztassék, hogy azt ne gondoljuk, miszerint ő a külső szolgálatot akként bízta az emberekre, hogy a lelki eredmény dicsőségéről ezek javára lemond. S Augustinus (1) e nézet érdekében hosszasan fejtegeti, hogy a keresztség hatásos volta és hatalma egyedül Krisztust illeti meg. És mi szükség van emberi bizonyásra, mikor a Szentlélek azon szavának, mely Kereszstelő János szájában világosan hangozott, állandóan a fülünkben kell csengenie (Ján 1,33): "Ez az, aki kereszstel Lélek által", mivelhogy bizonyos, hogy ez a magasztalás Őt minden szolgától megkülönbözteti, hogy tudjuk, miszerint egyedül Ő nyújtja belsőleg azt, amit az emberek látható jeggyel tanúsítanak. S ezt egyebütt helyesen magyarázza meg Augustinus (1) Homil. 5. et 6. in Joann. e szavakkal: Miképpen szentel tehát meg mind Mózes, mind az Úr? Mert nem Mózes szentel meg az Úr helyett, hanem Mózes a látható sákramentumokkal a szolgálata által, az Úr pedig láthatatlan kegyelmével a Szentlélek által s itt van a látható sákramentumoknak egész gyümölcse is. Mert a láthatatlan kegyelemnek eme megszentelése nélkül a látható sákramentumok mit használnak? S a Szentírás ama helyeit, amelyek látszólag eltérnek egymástól, sem lehet másként összeegyeztetni. Ilyen helyek azok, amelyeket említettünk, hogy a Szentlélek pecsét, mellyel számunkra megerősítetik a jövő örökségünkben való hit, és a sákramentumok is pecsétek. Mert semmivel sem megfelelőbb eljárás, ha ugyanarra a fokra helyezzük, mintha a jegyekre visszük át azt, ami csupán a Szentlelket illeti meg. Egyedüli megoldás tehát abban a népszerű mondásban (*) van, hogy a fentebbvaló és az alárendelt közt nincs semmi ellentét. Mert ha valaki azt állítja, hogy a mi üdvösségünk a holt jegyekkel nem pecsételtetik meg, mivel ez a Szentléleknek sajátos tiszte, akkor – kérlek – azok a bírálók, kiknek nincsen valami nagyon ínyükre a mi megegyezésünk, mit válaszolnak majd, ha nem ugyanazt, amit mi állítunk, hogy ti. ha Isten alantasabb eszközökkel él, ez a legkevésbé sem akadályozza őt abban, hogy Lelkének erejével egyedül ő kezdeményezze és juttassa tökéletességre hitünket. Azon mondásunk, hogy a jegyek nem használnak mindenkinek különbség nélkül, hanem csupán az Isten választottainak, akikhez eljut a Szentlélek belső és hathatós működése, világosabb, semhogy hosszadalmas cáfolatra volna szükség. Mert ha valaki a hatást mindenkivel közössé akarja tenni, az ilyen hazugság azon kívül, hogy a Szentírás bizonyága által megcáfoltatik, a tapasztalással is ellentétben áll. Tehát amint az embernek hangja, mely magában külsőleges, a szívekbe a legkevésbé sem hatol be, hanem a sok hallgató közül egyedül az jön Krisztushoz, akit az Atya belülről von (Ján 6,44), Ézsaiásnak ama nyilatkozata szerint, hogy prédikálásának nem hisz más, csak akinek az Isten ereje kijelentetett (53,1): akként az Isten szabad és ingyen való döntésén áll azoknak adni a jegyeknek használata által való előrehaladást, akiknek akarja. S mikor mi így beszélünk, ezt nem úgy értjük, hogy bármi

is megváltozik a sákramentumok természetében úgy, hogy épségük többé meg nem marad. Mert Augustinus (1) is, mikor (1) Tract. in Joann. 26. a szentvacsora hatását az egyház testére korlátozza, mely az eleve elrendeltékből áll, akik részben már megigazultak, és még megigazulnak, és egy napon magasztalandók lesznek, a szent vacsora erejét, ha az önmagában becsültetik, nem üresíti meg, vagy kisebbíti az istentelenekre nézve, hanem csupán azt tagadja, hogy a gyümölcse mindenkivel egyformán közös volna. Minthogy pedig az istentelenekre nézve csupán a saját hitelenségük szolgál akadályul, hogy Krisztust birtokukba vehessék, azért az egész véték bennük székel. Végül senkit nem csal meg a jegyek előhozása, ha csak valaki maga önként és rosszindulatúlag meg nem fosztja magát tőle. Mert a legteljesebb mértékben igaz az, hogy a jegyekből ki-ki annyi hasznot vesz, amennyit hitének edényével elfogad. És méltán utasítjuk vissza azt a sorbonne-i koholmányt, hogy az új törvény sákramentumai mindenkinek hasznára vannak, csupán azoknak nem, kik a halálos bűn akadályát vetik eléje. Mert olyan erőt tulajdonítani nekik, melyet pusztán a külső használat csatorna módjára áraszt a lelkekbe, felettébb ízetlen babona. Hogyha hitnek kell közrejárulnia, egy józan eszű ember sem fogja tagadni, hogy ugyanaz az Isten, ki e támaszokkal erőtlenségünkön könnyít, adja a hitet is, melynek rendeltetése az, hogy alkalmas támaszokra támaszkodva, Krisztushoz emelkedjék s az Ő kegyelmi ajándékait birtokába vegye. És bizonyára minden vitán felül kell annak állnia, hogy amint nem volna elégséges az, hogy a nap fénylik és sugarait az égből kiárasztja, ha már előbb nem nyertünk volna szemeket, amelyek annak világosságát élvezhetik, úgy az Úr is hiába mutatna ragyogást előttünk a külső jegyekben, ha előbb látóképességet nem adna nekünk. Sőt amint a nap melegsége, mely az élő és lelkes testet éleszti, a holttestben rothadást támaszt, úgy bizonyos, hogy a sákramentumok ott, ahol a hit lelke nincs jelen, inkább halált hozó, mint életető illatot lehelnek.

Egyébként, hogy ezért valaki azt ne gondolja, hogy a sákramentumok erejéből akármi is elesik, vagy, hogy az emberek hitelensége és rosszakarata Isten igazságát meggyengíti, mi – úgy vélem – elég szorgalmasan óvakodtunk, mikor azt mondtuk, hogy a jegyek mindamelllett is sértetlenek maradnak, s hogy az Istennek kegyelme a méltatlanoknak is följánltatik, s hogy az ígéretek ereje meg nem rendül, jóllehet a hitetlenek nem fogadják el azt, ami ajánltatik. Nincs itt szó a lelkészekről, akikről hajdanában elég balgán amiatt aggságoskodtak, hogy vajon hűtlenségük, vagy bárminő nagy méltatlanságuk nem rontja-e meg a sákramentumokat. Mielőttünk azonban szentebb az Isten rendelése, semhogy annak erejét az emberektől tennők függővé. Legyen tehát akár Júdás, akár valami epikureus és minden szent dolog megvetője az, aki a keresztséget, vagy a szentvacsorát kiszolgáltatja, azt állítjuk, hogy mind az újjászületés fürdőjét, mind a Krisztus testének és vérének lelki táplálékát éppen úgy nyújtja keze által az Úr a híveknek, mintha angyal szállana le az égből.

Nem mintha illő dolog volna, hogy az egyház közös gondatlansága, vagy nemtörődőmsége melengette a bűnös szolgákat és azokat, kik a szent helyet tisztátalan étellel fertőztetik meg, sőt inkább úgy a nyilvánosság előtt, mint magánúton rajta kell lenni, hogy az ilyen szenyfoltoktól, ha lehetséges, megtisztíttassék az Isten szent helye. Ámde ha megtörténik, hogy egyes teljességgel istentelen emberek jutnak be valami tisztességre, vagy némelyeknek csúszó-mászó kegyeltetése akadályozza, hogy a laza erkölcsűek rendre kényszeríttessenek, vagy amint kívánatos volna, azonnal lemondjanak, bármily kárhozatos is a méltatlanságuk, ez a sákramentumokból mit sem von le, mivel Krisztus csupán magából veszi azt, amit nekünk ajándékoz, a szolgákból pedig semmit sem merít, vagy származtat. Ennélfogva nincs kétségünk afelől, hogy mikor a pápisták szükségképpen keresik a megszentelő szándékát, (*) ez az eljárás gonosz és veszedelmes koholmány. Mivel azonban az Úr mindig kész arra, hogy azt, amit ábrázol, úgy istentelen, mint hívő szolgák által nyújtsa, azt valljuk, hogy ami felajánltatott, csupán hit által lehet venni, a hitetlenek pedig szerintünk haszontalanul és üresen távoznak el. Mindamelllett azoknak bűne által a sákramentum erejéből semmi sem vész el. A hitetlen bezárja és elreteszeli az ajtót, hogy lelkébe be ne hatoljon az

Isten kegyelme. Tagadjuk azért, hogy az Úr visszavonja kezét, sőt inkább azt állítjuk, miszerint, hogy magához állandóan hű maradjon és végtelen jóságával harcoljon az ember rosszindulata ellen, valósággal felajánlja azt, amit visszavetnek.

Ámde az a két dolog: hogy az Úr hűségének mutatja magát annak megadásában, mit a jeggyel feltüntet, s hogy az ember a felajánlott kegyelmet élvezhesse, helyet ad az ígéretnak, egymástól nagyon is különbözik; mert hogy valaki elfogadhassa azt, amit neki adnak, arra már előbb képesítettnek kell lennie, mint az Írás mondja: nyisd meg a te szádát és én betöltöm azt (Zsolt 80,1.11). Ez oknál fogva némelyek tudatlanul hangoztatják azt, hogy a szentvacsora alakzata haszontalanná és üressé lesz, ha abban ugyanannyit nem vesznek az istentelenek, mint a hívek. (*) Ha azt mondanák, hogy ugyanaz adatik egyformán mind a kettőnek, ezt könnyen aláírnám. De hogy valaki Krisztust hit nélkül vegye, ez épp oly szörnyállítás, mint az, hogy a mag tűzben is kicsírázik. Mert mi jögon merészelik ők Krisztust a lelkétől elválasztani? Mi ezt borzasztó szentségtörésnek tartjuk! Azt akarják, hogy Krisztust az istentelenek is vegyék, akiknek pedig egy cseppet sem engednek ők a Krisztus lelkéből. Mi más ez, mint Krisztust halott gyanánt sírba zárni? De – mondhatná valaki – Pál nem tenné az Úr teste és vére ellen való bűnösökké azokat, kik azt méltatlanul eszik, ha nem lennének ők is a Krisztus részeseivé. Sőt ha fel volna előttük tárva a Krisztushoz való menetel, minden bűnösség alól felmentené őket. Mivel azonban a szent közösségnek zálogát, melyet tisztelettel illett volna venni, rútol lábbal tapodják, nem csoda, ha a test és vér ellen bűnösöknek ítéltetnek. A tudatlan emberek pedig felettébb képtelen módon azt gondolják, hogy csak azokat éri a vád, kik kezükkel tapintják, fogaikkal szétrágják s le is nyelik a Krisztus testét. Márpedig szerintük milyen lesz ez az elfogadás? Mert arról a módról, amely szerint Krisztus bennünk lakik, Pál apostol kijelenti, hogy az a hit. Ennélfogva, ha a hit megsemmisül, akkor csak egy pillanatra lesz szükséges azt venni, hogy egyúttal semmibe menjen. Mennyivel helyesebben tanítja Augustinus (1) – már mint a Szentírásban helyes jártasságot szerzett emberhez illik, – hogy az Úrnak kenyere Júdásnak, hogy Őt az ördög a szolgájává tegye, éppúgy adatott, mint ahogyan adatott Pálnak a Sátán angyala, hogy ezáltal tökéletessé legyen a Krisztusban. Előbb pedig azt mondotta, (2) hogy a többi tanítványok az Urat ették kenyér gyanánt, Júdás pedig az Úr kenyerét az Úr ellen. Egy másik helyen (3) Krisztusnak ama híres mondását is helyesen mérlegeli, hogy akik a Krisztus testéből esznek, sohasem fognak meghalni. Nevezetesen azt mondja, hogy a sákramentum ereje nem csupán a látható sákramentum, és pedig belül, nem kívül azokban, akik szívvel eszik és nemcsak foggal rágják. Ebből végtére azt következteti, hogy ennek a dolognak sákramentuma az Úr asztalán nyújtatik, és azt veszik némelyek vesztükre, mások - (1) Homil. in Joann. 62. (2) Homil. 59. (3) Homil. 26. - az életre, de maga a valóság, melynek az úrvacsora a jegye, mindenkinek életére szolgál, és senkinek sem vesztére, aki annak csak részese volt.

És hogy ennek az írónak felfogásában senki ne kételkedjék, nem restellünk kissé mélyebbre is hatolni e nézetekbe. Miután azt mondotta, hogy ez a kenyér a belső embernek éhségét keresi, szavaihoz ezt csatolja: Mózes és Áron és Fineás és sokan mások, kik tetszetek az Úrnak, mannat ettek és nem haltak meg. Miért? Mivel a látható ételt lelkileg értették, lelkileg éheztek, lelkileg ízlelték, hogy lelkileg lakjanak jól. Mert mi is vesszük manapság a látható ételt, de más a sákramentum és a sákramentum ereje. És kevéssel később ezt mondja: és ezáltal aki nem marad Krisztusban, és akiben nem marad a Krisztus, kétségtelenül sem testét nem eszi, sem vérét nem issza lelkileg, ámbár testileg és láthatólag fogai közé szorítja a testnek és vérnek jegyét, hanem e nagyfontosságú sákramentumot inkább ítéletre eszi és issza, mivel tisztátalanul merészelt közeledni Krisztus sákramentumaihoz. Láthatjuk ebből, hogy a gonoszoknak és tisztátalanoknak a jegy látható vételén kívül semmit sem enged meg Augustinus. Egy másik helyen mondja: (1) megvallom, hogy Krisztus teste az úrvacsora kenyere volt azokra nézve, kiknek Pál azt mondotta (1Kor 11,29): "aki méltatlanul eszi, kárhozatot eszik és iszik magának, mivel nem különbözteti meg az Úr testét", és nem azért

nem vettek semmit, mivel rosszul vették. De hogy ő mily értelemben akarta használni e szavakat, azt ugyancsak ő maga megmagyarázza egy más helyen. (2) Mert kifejezetten arra vállalkozván, hogy meghatározza, miképpen eszik Krisztus testét az istentelen és gonosz emberek, kik a katolikus hitet szájjal vallják, és pedig némelyeknek vélekedése ellenére, akik azt koholták, hogy nem csupán a sákramentumból, hanem a valóságból esznek, így szól: "ámde ezekről sem szabad azt mondani, hogy Krisztus testét eszik, mivel nem is szabad őket a Krisztus tagjai közé számítani. Mert, hogy egyebekről hallgassak, nem lehetnek egyszerre Krisztusnak tagjai és a paráznának tagjai (1Kor 6,18). Végre maga Krisztus, mikor így szól: (Ján 6,54) "aki eszi az én testemet és issza az én véretem, bennem marad és én Ő benne", ezzel mutatja, hogy mit jelent nem a sákramentum szerint, hanem valósággal Krisztus (1) Lib. 5. de Baptismo contra Donatistas. (2) Lib. de Civit. Dei 21. Cap. 25. testét enni. Mert Krisztusban maradni annyi, mint az, hogy benne maradjon a Krisztus is. Ezt ugyanis akként mondotta, mintha ezt mondaná: "aki nem marad énbennem és akiben én nem maradok, az ne mondja, vagy ne gondolja, hogy az én testemet eszi, vagy az én véretem issza". Szűnjenek meg tehát a tudatlan emberek Júdásért civakodni, hogy úgy ne tűnjenek fel, mint akik Krisztust Krisztus nélkül kívánják.

Amit azután állítunk, hogy ti. "azon lelki javak hatása, melyeket a sákramentumok ábrázolnak, ezek használatán kívül is bizonyos a hívekre", mivel egyrészt ezt mindennap igaznak tapasztaljuk s a Szentírás tanúbizonyságai is bizonyítják, csodálatos, ha ez valakinek nincsen ingyére. Mert, ha a mártírok börtönbe zárva nem vehetik szabadon a külső jegyet, ezért még nem mondható róluk az, hogy híjával vannak Krisztusnak, aki bennük nagyszerűen diadalmaskodik. Aki Krisztusnak teljességgel híjával van, az nem is járul helyesen a szent vacsorához s Kornéliusznál sem hiányzott a keresztség valósága, aki a vízzel való megmosás előtt már el volt árasztva Szentlélekkel; valamint Mózes sem volt megfosztva az isteni felkenéstől, amelynek jegyét ő másokkal közölte, jóllehet maga sohasem vette azt. Ez a tan azonban a legkevésbé sem irányul arra, hogy a jegyek használatának búcsút mondvá a titkos ihletésekkel megelégedjünk. Mert ha az Úr néha, hogy bebizonyítsa, miképpen ereje semmi támaszokhoz nincs kötve, a jegy mellőzésével ugyanazt hajtja is végre, amit a jegy által megjelent, azért még nem mondhatjuk, hogy azt, amit üdvösségünkre rendelt, mint fölösleges dolgot el kell vetni. S ez még kevésbé szabad minékünk, akiknek hite az ő igéjére és pecséteire tartozik figyelemmel lenni. Helyesen írta ugyanis Augustinus (1) ezt: "Ámbár Isten látható jegy nélkül is megszenteli azokat, akiket megszentelni jónak lát, mindazonáltal, aki megveti a jegyet, méltán fosztatik meg a láthatatlan megszenteltetéstől." Ehhez a fő ponthoz közel áll az, amit mi a legutóbb mondtunk, hogy ti. azt a hasznót, melyet a sákramentumokból veszünk, nem kell a külső vétel idejére korlátozni, mintha Istennek kegyelmét ugyanabban a pillanatban hoznák magukkal. Ha valaki e dologban nincs velünk egy nézetben, annak egyrészt az újjászületés kegyelmét kell sokakban meggyorsítani, másrészt az élet hátralevő lefolyására számtalan keresztséget kell gyártania. A keresztség hatását, amely egy ideig semmi (*) Azért tudniillik, hogy az utolsó vacsorán szerintük Júdás is magához vette az Úr testét és vérét. (1) Lib. quaestionum vet. test. 3. volt, végtére is látjuk felmerülni. Sok olyan embert öntenek le vízzel anyjának méhétől fogva, aki életkora haladásával éppen nem mutatja azt, hogy belsőleg megkereszteltetett, hanem inkább amennyire tőle telik, Isten lelkét kioltván, a saját keresztségét haszontalanná teszi. Ezek részét az Isten hívja vissza magához. Aki tehát az élet megújódását a jegybe mintegy szekrénykébe zárja be, nem annyira magát a jegyet ékesíti fel, hanem inkább az Istennel szemben lesz igazságtalan. Mármost, mivel a bűnbánat felett való elmélkedésnek egész a halálig állandónak kell lennie, hogy abban az Isten fia elömenetelt tegyenek, ki nem látja, hogy a keresztség istentelenül megcsönkíttatik, ha a külső kiszolgáltatáson túl nem terjed ki annak ereje és haszna, ami az élet egész lefolyására nyitva áll? Sőt a szent jegyekkel szemben semmi gyalázatosabb dolgot nem lehet koholni, mint azt, hogy azoknak valósága csupán az éppen végbemenő cselekmény alkalmával hatályos. Az én

véleményem az, hogy ámbár a látható alakzat azonnal eltűnik is, mindamelllett a kegyelem, amelyet tanúsít, megmarad és nem semmisül meg egy pillanat alatt a szem előtt feltáruló látvánnyal. Nem szándékom kedvezni azok babonájának sem, kik a kenyérnek és bornak elemeit, mintha a végbemenő használat után arra nézve, amire szánva voltak, megmaradna bennük a felszenteltetés, fonákul ott őrzik a templomokban. (**) És ezt szükség volt világosan kijelenteni, hogy valaki az örök üdvösség reménységét, mely az idők semminemű változásainak nincs alávetve, az ideiglenes jegyekhez hozzá ne csatolja, mintha a hit nem fogna fel többet, mint amennyit a szem szemlélettel lát.

Most arra a kérdésre térek, amelyből oly erőszakos és durva összeütközések keletkeztek, hogy ti. a szentvacsorában minő az Úr testének és vérének közöltetése. Azután ennek meghatározását nem adtuk előbb, míg meg nem cáfoltuk a helyi jelenlét koholmányát és meg nem magyaráztuk Krisztus szavainak értelmét, amelyekről azelőtt felettébb nagy harci kedvvel civódtak. De mivel most az a szándékom, hogy zordon és tanulatlan emberekkel szálljak szembe, akik hanyatt-homlok vak rágalalmazási rohamra ragadtatnak, vagy hogy azokat a becsületes és egyszerű embereket, kik balgatag beszédeiktől át vannak hatva, megszelídítsem, most ama harmadik főpontra térek át.

Elsősorban azt valljuk, hogy Krisztus valóban nyújtja azt, amit a kenyérnek és a bornak jelképeivel ábrázol, hogy lelkeinketnek ételével és vérének ivásával táplálja. Szűnjön meg tehát az a rothadt rágalom, hogy az úrvacsora színházi pompa lesz, ha az Úr valósággal nem nyújtja azt, amit a jeggyel mutat. Mert mi azt sem mondjuk, hogy valami olyan dolog mutattatnék, ami nem adatik igazán. Az Úr nekünk azt parancsolja, hogy a kenyeret és bort vegyük, s eközben kijelenti, hogy Ő testének és vérének lelki táplálékát adja. Mi azt mondjuk, hogy ennek a dolognak nem valami megtévesztő alakzata van adva szemünk elé, hanem a zálog nyújtatik nekünk, melyhez maga a dolog és a valóság van hozzacsatolva, hogy ti. lelkeink Krisztus testével és vérével tápláltassanak. A "hit" szó sem jelöl valami képzeleti dolgot, mintha a hívek csupán gondolatban vagy emlékezetben vennék azt, ami ígértetik, de senki ne gondolja azt, hogy Krisztus annyira közprédára van odalökve, hogy a hitetlenek is élvezik Őt. Mikor ugyanis Pál azt tanítja, hogy Krisztus szívünkben a hit által lakik (Ef 3,17), az igazi lakozás helyébe ő sem teszi a képzelődést, hanem arra tanít bennünket, hogy ekkora jó birtoklását miként tekintsük. Minden kétértelműség nélkül valljuk tehát, hogy Krisztus teste megelevenítő, nemcsak mivel egyszer abban szereztetett számunkra az üdvösség, hanem mivel most, amikor szent egyesülés által összeforrunk Krisztussal, ugyancsak ez a test lehel belénk életet, vagy hogy rövidebben beszéljek, mivel a Szentlélek titkos ereje által Krisztus testébe beoltatva, vele együtt közös életünk van. Mert az istenség elrejtett forrásából Krisztus testébe csudásan árasztatott az élet, hogy onnét belénk ömöljön.

De mivel az emberi elmék Isten mennyei misztériumairól mindig valami durva felfogásra jutnak, ezen a helyen ismét szükség volt szembe szállni az ilyen örültségekkel. Erre vonatkozik az a meghatározás, amelyet adtunk: amit a Krisztus testében való részesedéstről mondunk, azt nem kell éppen úgy érteni, mintha állagának valami vegyülése, vagy átáradása forogna fenn, hanem hogy az egyszer áldozatul felajánlott testből merítjük életünket. Ha valakinek ez a felfogás nem tetszik, annak először azt mondom, hogy valami a saját agyában termelt hazugságot költött, melyet egyfelől a Szentírás sohasem tanított, másfelől a hitnek hasonlatosságával a legkevésbé sem egyezik meg. Azután azt mondom, hogy felettébb gögös ember az, aki vaktában támadt nézetéből mások elé törvényt ír. Ha Krisztus testének állagát az ember lelkével akarják vegyíteni, hány képtelenségbe bonyolódtak? Tagadják, hogy szabad volna ily fenséges titkot a világ gondolkodása alá rendelni, vagy annak végtelen nagyságát a mi szellemünknek kisdéd mértékével mérni. E tekintetben egészen azonos nézeten vagyok velük. De vajon a hit szerénységének egészen addig kell terjednie, hogy az egész vallást borzasztó szörnyőségekkel éktelenítse el? Ámde ezen a módon minél képtelenebb volna valamely dolog, annál jobban megegyeznék Krisztussal és az ő tanításával. (*) Azt valljuk,

hogy az a szent egyesség, amelyben mi Krisztussal állunk, a testi értelemre nézve felfoghatatlan. Hogy minket magával egyesítvén, nemcsak az Ő életét csepegteti belénk, hanem velünk eggyé is válik úgy, amint Ő egy az Atyával, megengedjük, hogy ez a mi felfogásunkat felülhaladó titokzat, kivéven, amennyiben az Ő igéje által felfedezettett. De vajon ezért menten azt kell-é álmodnunk, hogy az ő állaga belénk árasztatik át, hogy Őt a mi undokságaink megfertőztessék? Azon mondásuk, miszerint ők bezárják a szemüket, hogy kíváncsiabb módon ne keressék azt, amit Isten elrejt, hogy a leghaszontalanabb dolog, abból bizonyul be, hogy nem tűrik, miként Isten igéjéből taníttassanak. A hitnek józansága nemcsak abban áll, hogy az ember megnyugodjék Isten intésében és többet ne ragadjon magához, mint amennyit az Ő szent szája feltárt, hanem abban is, hogy az ember a prófécia lelkére szorgalmasan figyeljen, és a helyes magyarázatot szelíd tanulékonyssággal tegye a magáévá. Ez oknál fogva úgy az egyik, mint a másik tekintetben részeg nyakasság, ha valaki vagy nem tartóztatja meg magát a törvényes határok között, vagy a helyes értelem világosságát fenhéjazólag visszautasítja.

Egyikünk sem tagadja, hogy a Krisztus teste és vére közöltetik velünk. De az a kérdés, hogy minő az Úr testének és vérének közöltetése. Csodálkozom, hogy ők miképpen merészelik nyíltan és egyszerűen testinek állítani. Mikor mi lelkinék mondjuk, zúgolódnak, mintha e szóval megszüntetnők azt, hogy – amint közönségesen mondják – valóságos legyen. Mi azonban, ha a valóságos-t "igaz" gyanánt veszik és a megtévesztővel, vagy képzelttel állítják szembe, inkább akarunk idegenszerűleg beszélni, semhogy okot nyújtsunk a küzdelmekre. Mi ugyanis tudjuk, hogy a szóharcok milyen kevéssé illenek Krisztus szolgálóihoz, de mivel, ha ebbe belemegyünk, még mit sem érünk el azoknál, akik mindenképpen engesztelhetetlenek, a szelíd és mérsékelt emberek előtt azt akarom kijelenteni, hogy szerintünk a közöltetés módja akképpen lelki, hogy Krisztust valósággal élvezzük. Csak legyünk megelégedve azzal a felfogással, amelyen túl csakis a civódó természetű ember megy hogy ti. ránk nézve Krisztus teste megelevenítő, mivel belőle Krisztus a mi lelkeinkbe lelki életet csepegtet: és hogy mi ezt esszük, mikor Krisztussal egy testbe forrunk össze a hit által azért, hogy a mienkké tétetvén, velünk mindazt közölje, ami az övé. Hogy a helyi jelenlétről a mi bírálóink nem szégyenlenek harcot indítani, azon csudálkozom. De mivel tagadják, hogy Krisztus testét térbeli távolságok körülhatárolhatnák, azt állítják, hogy végtelen. S mi a mi felfogásunk? Az, hogy Őt az égben kell keresni, mely a Szentírás tanúsága szerint mindaddig magába fogadja őt, amíg az ítéletre meg nem jelenik (Csel 3,21). Mindamellet nincsen semmi ok arra, hogy minket emiatt akárki is gyűlölséggel sújtsa, mintha mi azt költenők, hogy Ő távol van tőlünk és a tagokat elválasztanánk a főtől. Bizonyára, ha Pálnak szabad volt azt mondania, hogy mi az Úrtól távol bolyongunk, amíg a világban vagyunk (2Kor 5,6), ugyanezen alapon mi is mondhatjuk azt, hogy a távollétnek bizonyos látszata választ el minket Krisztustól, amennyiben ti. az ő mennyei lakóhelyétől távol vagyunk. Krisztus tehát távol van tőlünk test szerint, lelkével azonban bennünk lakván, akképpen emel minket magához az égbe, hogy az ő testének megelevenítő erejét belénk átárasztja, nemkülönb, mint mikor a nap sugarai elevenítenek minket éltet adó melegségükkel. Az a szokásos mondásuk, hogy láthatatlanul velünk van, éppen annyit jelent, mintha azt mondanák, hogy bár az ő alakja az égben van elhelyezve, testének állaga a földön székel. Ámde a kegyesség érzülete világosan azt diktálja, hogy ő az ő testéből az életet nem másként csepegteti belénk, mint hogy test szerint teljesen az égben maradvá erejével száll le mi hozzánk. Ugyanerre kell vonatkoztatni azt is, amit kevéssel később csatoltunk szavainkhoz, hogy ti. azzal a kivétellel nemcsak az az átlényegülés cáfoltatik meg, melyet a pápisták koholtak, hanem minden durva koholmányok és a haszontalan szórszálhasogatások is, amelyek vagy Krisztus mennyei dicsőségét kisebbítik, vagy emberi természetének igazságával össze nem igen egyeztethetők. Hogy ez a kivétel is milyen fontos okból volt felhozva, azt nem szükséges hosszasan fejtegetni. Egyesek, hogy Krisztus testét

végtelessé tgyék, elragadják tőle a testi természetet. Mások a holt elembe zárják az Ő istenségét. De ha az egyik tudatlanságból tévedett, ha a másik a harc hevétől elragadtatva ejtett ki valami képtelenséget, maradjon az eltemetve. Az embereket magukat nem támadom s nem üldözöm. Aminthogy iratunkban sem támadtunk senkit, hanem elégnek tartottuk, hogy a tévelygések előtt zárjuk el az utat. Ki haragudhatik ránk, ha azt kívánjuk, hogy Krisztus számára maradjon meg épen és sértetlenül az, ami mind a két természetének sajátja s az a közbenjáró, aki minket Istennel összeköt, ne szakíttassék darabokra? Az a végtelenség, amelyet Krisztus testében képzelnek, szörnyű látványosság, amely a feltámadás reményét megszünteti. Mert mikor minden képtelenséget kibeszéltek a mennyei élet minősége felől, mindig Pál ama mondását vetem ellenükbe: mi a Krisztust a mennyből várjuk, aki elváltoztatja a mi alázatos testünket, hogy hasonlatossá legyen az ő dicsőséges testéhez (Fil 3,21). Most már mire való volna azt mondanunk, hogy mily képtelen az az állítás, hogy az egyes hívőknek teste az egész világot betölti?

Engedjék tehát azok az emberek, hogy mi szerényen megvalljuk azt, ami józan és helyes, nehogy az ő féktelenségüktől kényszerítve, felfedezzük rútságait, amelyeknek jobb rejtve maradniuk. S ne dühöngjenek azért még szilajabban, mivel – mint mondtam – a neveket kímélvén megelégedtünk azzal, hogy pusztán a tévelygéseket cáfoljam meg. De hát ők túrhetetlennek tartják, hogy mi azt mondjuk, hogy nem kell Krisztust a kenyér alá helyezni, vagy a kenyérral összekapcsolni. Mit tesznek tehát? Vajon trónjáról le fogják-é húzni Őt, hogy egy kis darab kenyérbe bezárva heverjen? Mindamellet, ha valaki azt mondja, hogy nekünk a kenyér alatt mintegy zálog alatt Krisztus ajánlatik, erről a dologról nem támasztunk civódást épp oly kevésbé, mint ahogy azt sem kíséreltük meg, hogy a testi, vagy helyi összeköttetést feloldva elválasszuk a jegyet annak a valóságától. Vegyék tehát a hívek a kenyér jelképe alatt a Krisztus testét, mert igazán szól az, aki azt mondja, hogy a legkevésbé sem illenék hozzá, hogy minket, haszontalan jelet nyújtva, megtévesszen. Csak ne költsenek az emberek valami helyi bezárást, vagy ide ne keverjenek valami testi átárasztást.

Hátra van az Úr szavainak megmagyarázása. Ha ebben valami botránkozás van, a maguk nyakasságának tulajdonítsák, mivel feltett szándékuk az volt, hogy azt a dolgot, amely magában világos, lármájukkal és zavargásukkal homályba borítsák. Mivel Krisztus a maga testét kenyérnek nevezte, ők pontosan ezt a szót üzik-hajtják, és semminő szóképet nem engednek meg. Ámde, ha tulajdonképpen kenyér a Krisztus teste, ebből az következik, hogy Krisztus nem kevésbé kenyér, mint ember. Tegyük hozzá még, hogy, ha ez a beszéd nem képletes, akkor ők maguk helytelenül mondják, hogy ugyanaz a test a kenyér alatt, a kenyérral és a kenyérben van. (*) Ha ekkora durvaságot engednek meg maguknak a magyarázásban, akkor nekünk miért nem szabad még a szánkat sem kinyitni? Mikor a szavak értelmének keresése közben megvitatjuk, hogy a Szentírás mint szokott beszélni a sákramentumokról, azt ők meghallgatni nem képesek, mivel egyszer az mondatott: "Ez az én testem." Hát vajon nem mondatott-é az is, hogy "köszikla volt Krisztus?" (1 Kor 10,4) És milyen értelemben, ha nem abban, hogy vele ugyanaz a lelki ital volt, melyet manapság a pohárban ízlelünk? Hogy a nyílt értelemnek helyet adni ne legyenek kénytelenek, azokat a dolgokat, melyek szent köteléssel vannak összekapcsolva, szentségtörő eszelősséggel szaggatják széjjel.

De hogy mindezekről a dolgokról hallgassak és ne vegyem őket tekintetbe, végtére is minő joggal engedik meg maguknak, hogy "van"-jukat, amelyhez olyan nagyon ragaszkodnak, különböző szólásformákra oldják fel? Mikor azt akarják mondani, hogy az a kenyér a Krisztus, miért ugornak át aztán a maguk hazugságaira, hogy Krisztus a kenyérral, a kenyér alatt és a kenyérben van? Honnan vették a tanítói tekintélyt ahhoz, hogy hazugságaikat, melyek a szokástól éppoly távol vannak, mint amennyire ellent mondanak egymásnak, haszontalanul árasztva magukból, másokat távol tartsanak a helyes értelemtől? Ha a kenyeret testnek kell tartani, mivel így neveztetik, akkor Pál tanúsága szerint, nem kevésbé lesz a kenyér a test közöltetése. Sőt ha azt mondom, hogy Pál ezen a helyen

világosabban megmagyarázza azt, amit Krisztus igen homályosan mondott, vajon melyik józan ember fog nekem ellentmondani? Az Úr kijelenti, hogy a kenyér az Ő teste. Jön a tanítvány, akinek bizonyára nem az a szándéka, hogy a világosságot ködbe borítsa, és azt tanítja, hogy a kenyér jobban megmagyarázva a testnek közössége. Ha ebben velünk egy nézetben volnának, a civódásnak menten vége szakadna, mivel mi is azt tanítjuk, hogy a kenyér megtörésében a hívekkel Krisztus teste közöltetik.

Nekik úgy tetszik, hogy a szót megtartsák. Rajta, de mivel Lukácsnál és Pálnál Krisztus a poharat testámentumnak mondja - (1) Hoc est corpus meum. - az Ő vérében, valahányszor azt fogják kiáltani, hogy a kenyér "test" és a bor "vér," én teljes joggal azt állítom viszont velük szemben, hogy azok "testámentumok a testben és vérben." Hagyjanak fel tehát a tanulatlan emberek nyakasságukkal, amelyben, hogy valami keményebb szót ne használjak, állandóan zavaros és fonak helyzetben kell maradniuk. Mivel a jogos vitatkozásra vállalkoznom most nem érdemes, csak ezt az egyet hozom fel, mikor azt mondták, hogy a kenyér test, mégis egyúttal kénytelenek megvallani, hogy a testnek jegye. Mit fognak mondani, honnét vették ezt az állításukat, ha nem Krisztus szavaiból?

Ennélfogva a "jegy" szót, amelynek használata miatt oly gyűlölettel civódnak ellenünk, kilopják abból a helyből, amelyet nem akarnak másként érteni, mint szó szerint. Mi pedig – már amint ezt úgy a közönséges felfogás, mint a kegyes értelem megköveteli – mikor őszintén megengedjük, hogy a beszédmód szóképes, nem menekülünk sem az allegóriákhoz, sem a parabolákhoz, hanem sarkigazságnak vesszük azt, ami minden kegyes lélek között ellenmondás nélkül el van fogadva, hogy valahányszor sákramentumokról van szó, a jelzett dolognak neve metonimikusan át szokott vitetni a jegyre. Példa erre sokkal több fordul elő a Szentírásban, semhogy még legfőbb ellenfeleink is tagadni merésznének, hogy ezt a gyakorlatot általános szabály gyanánt kell tartani. Ennélfogva, amint a manna hajdan lelki étel volt, amint a víz Krisztus volt, amint a Szentlélek galamb volt, amint a keresztség az újjászületés fürdője volt, úgy a kenyér is Krisztus testének és bor is Krisztus vérének neveztetik. Ha inkább akarnak szinekdochét, mint metonímiát, (*) és ekként ha csupán egy szócska miatt harcolnak, akkor ezt a küzdelmet a grammatikusokra kellett volna bízni. De mit érnek el egyebet, ha csak azt nem, hogy tudatlanságuk, még ha gyermekek bíraskodnának is, gúny tárgyául szolgálna. Egyébként, hogy ezt mellőzzem, mindaz, aki a szóharctól nem iszonyodik, elárulja, hogy semmiképpen sem szolgálja a Krisztusnak. Lehet-é ugyanis fonakabb dolog, mint az, hogy mikor a lényegre nézve teljes a megegyezés, akkor az egyházakat szétszaggassak és kegyetlen zavargásokat támasszanak azért, mert az egyik félen úgy magyarázzák, hogy a kenyér testnek neveztetik, mivel alatta és vele testet szolgáltatnak ki, a másik félen pedig azt mondják, hogy a kenyér nem megtévesztő és nem haszontalan jelkép, hanem olyan, melyhez hozzá van csatolva a maga valósága, úgy, hogy akik egyfelől szájukkal veszik a jegyet, másfelől hittal az ígéretet, azok valósággal részeseivé lesznek a Krisztusnak? Hogyha nekik feltett szándékuk, hogy gyalázkodásuknak soha véget nem vetnek, én bízom, hogy senki, aki nem keveredett bele a versengésbe, nem lesz oly igazságtalan, hogy el ne ismerje, miképpen mi helyes dolgokat tanítunk, s az őszinteséget gyakoroljuk és a békességre is törekszünk. Azt gondolom azonban, hogy a legkevésbé sem kell félni attól, hogy valaki, hacsak őt magát is ugyanaz az őrjöngő düh nem indította fel, aláírná erőszakos handabandájukat.